

immaterieel erfgoed

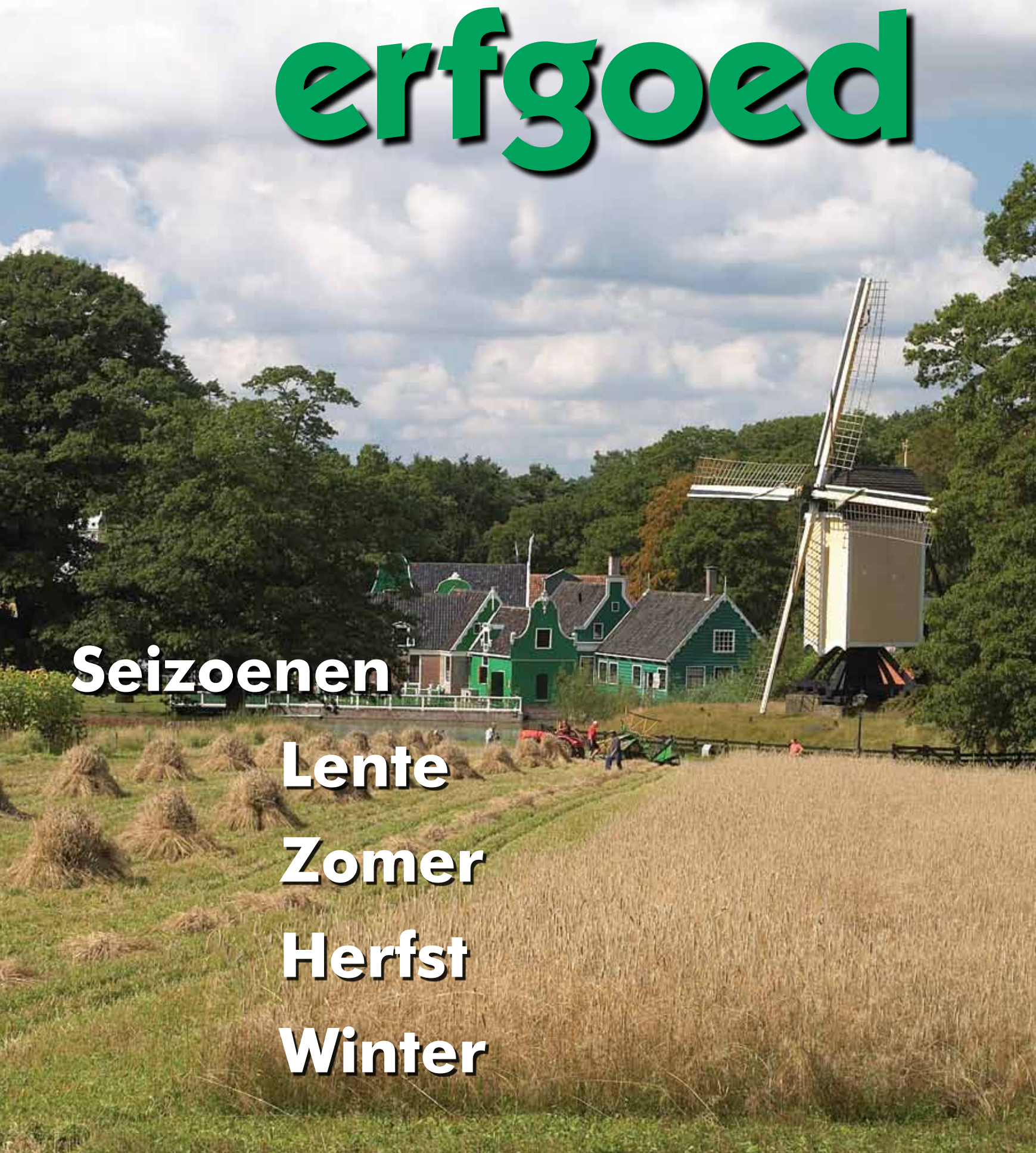
Seizoenen

Lente

Zomer

Herfst

Winter

Leven met de seizoenen

Het zomernummer van *Immaterieel Erfgoed* heeft als thema 'de seizoenen' gekregen. Aanleiding is het samengaan van het Nederlands Centrum voor Volkscultuur en Immaterieel Erfgoed (VIE) en het Nederlands Openluchtmuseum (NOM) vanaf 1 januari 2013. In een tijd van grote bezuinigingen in de cultuursector zijn wij ontzettend blij dat wij samen met het NOM het topinstituut voor volkscultuur en immaterieel erfgoed mogen opzetten. En omdat het Openluchtmuseum dit jaar in het teken van de seizoenen staat, willen wij hierbij aansluiten met een themanummer en een reizende tentoonstelling, die ook op www.volkscultuur.nl te bekijken is.

Seizoenen

De seizoenen waren en zijn nog steeds een belangrijke factor in ons dagelijks leven. Nu wat minder dan pakweg vijftig tot honderd jaar geleden, immers wij wonen nu allemaal in warme, lichte huizen, maar toch bepaalt het weer voor een deel wat wij doen en hoe wij ons voelen. Als het met Pasen sneeuwt, zoals dit jaar tot onze verrassing gebeurde, dan vallen een heleboel activiteiten in het water. Op veel plaatsen ging het eieren zoeken niet door of werd het verplaatst naar binnen, wat niet echt een paasgevoel geeft. Pasen is het feest waarop we weer naar buiten trekken, of Pasen nu vroeg of laat valt. Dat kun je nog zien aan de massale bezoeken op paasmaandag aan de pretparken en de woonboulevards. De winter moet op Pasen voor ons gevoel voorbij zijn. Maar dit jaar was dat zeker nog niet het geval.

Winter en zomer

De mensen deelden nog niet zo lang geleden het jaar op in twee delen: het goede deel, de zomer, en het slechte deel, de winter. Voor elk deel moest men zich klaarmaken en daarom sprak men van het voorjaar en najaar in plaats van de lente en de herfst. De winter begon in Nederland op Sint Maarten en de zomer op Pasen.

Op Sint Maarten – 11 november – moesten het huis en het land winterklaar zijn. Belangrijk was dat de kelder gevuld was, zodat er voor de hele winter genoeg te eten was. Daar was men de hele zomer mee bezig. Tot de komst van het weckan, rond 1900, was dat een hele klus. Vrouwen waren specialisten in het conserveren van voedsel: drogen, roken, pekelen, inkuilen, op zuur of alcohol zetten, onder vet bewaren, allerlei methoden om voedsel goed te houden. Maar hoe goed men het ook deed, in het laatste deel van de winter was veel eten toch onsmakelijk geworden. Gezouten groenten – wij zouden er heel veel dorst van krijgen – waren bijvoorbeeld bremszout geworden.

Daarom keek men heel erg uit naar Pasen, wanneer het goede getij er weer aan kwam. Als voorbereiding werd letterlijk alles schoongemaakt. Het huis werd van boven naar onderen en van achter naar voren onder handen genomen. Alle kasten werden leeggehaald en alles werd gewassen en gelucht. Voor de kinderen was dat een leuke tijd waarop ze veel meer vrijheid hadden. Vrouwen hadden het topdruk, maar hielpen elkaar met alles, zoals het uitkloppen van de dekens en matten. Echt zielig waren de mannen. Het vrouwen tijdschrift *Libelle* waarschuwde vrouwen nog in de jaren zestig, dat ze er met de grote schoonmaak voor moesten zorgen dat er voor manlief altijd een plekje in huis was waar het op orde was en waar hij geen last had van de schoonmaak. Ook moesten ze elke dag een goede warme maaltijd op tafel zetten, immers 'de liefde gaat door de maag'. Maar vooral mochten ze er na een dag heel hard werken en poetsen niet als een slons bijlopen en moe of mopperig zijn. Ga daar maar eens aanstaan!

Na Pasen begon het werk op het land weer. Met feesten als Luilak werden de mensen gestimuleerd om vroeg uit de veren te komen. Immers wie in de zomer lui was, kon in de winter niet overleven. Wij halen ons voedsel uit de supermarkt en eten het hele jaar door verse producten. Wat dat betreft maakt het niet uit of het zomer is of winter. Maar toch ... als weer de eerste zonnestralen komen, dan begint de lente te kriebelen en hebben wij zin om de zomer te beleven.

Ineke Strouken
INEKE STROUKEN
hoofdredacteur

Deze tradities zijn nieuw toegevoegd aan de Nationale Inventaris Immaterieel Cultureel Erfgoed.

Sjaasberggank in Valkenburg

Bloemencorso Eelde

Papiernikipkunst

Handmatig klompen maken

Inhoud

Leven met de seizoenen	2
Het VIE en het Openluchtmuseum	4
Lentekriebels, zomersproeten, herfstbuien en wintertenen	6
Zomergekke koeien	11
Vasten als levend erfgoed	12
Fonds voor Cultuurparticipatie	15
Vlooiestoken	16
Agenda	18
Seizoenen als immaterieel erfgoed	20
Blubberrace	26
Jaar van het Ambacht	29
Sint Janstrossen	30
Koningsbomen	33
Luilak vieren	33
Krulbollen in Zeeuws-Vlaanderen	34
De draak is los...	37
Boeken VIE	40
Dierendag	42
Divali	45
Carbidschieten	49

Kijk ook op www.volkscultuur.nl

Het **v**ie en het Openluchtmuseum

Vanaf januari is het Nederlands Centrum voor Volkscultuur en Immaterieel Erfgoed (VIE) in bestuurlijk opzicht samengegaan met het Nederlands Openluchtmuseum (NOM). Het VIE blijft daarbij een zelfstandige stichting met een eigen taakstelling. Wat doet het VIE eigenlijk? En waarin kunnen VIE en NOM samenwerken?

Het VIE komt voort uit het Nederlands Centrum voor Volkscultuur, een instelling die zich in het verleden altijd bezig hield met volkscultuur, opgevat als de cultuur van het dagelijks leven. Het centrum organiseerde grootschalige publiciteitscampagnes, waarmee het belang van tradities zichtbaar werd gemaakt voor een breed publiek. We bedienen ook een brede achterban van vrijwilligersorganisaties die zich op de één of andere manier bezighielden met volkscultuur en streekcultuur. Inzicht geven, populariseren en promoten waren heel belangrijk.

Een nieuwe focus

De afgelopen paar jaar heeft het centrum een andere focus én een andere naam gekregen. We heten voortaan VIE: het Nederlands Centrum voor **V**olkscultuur en **I**mmaterieel **E**rfgoed. Nederland heeft vorig jaar het UNESCO Verdrag ter Bescherming van het Immaterieel Cultureel Erfgoed ondertekend en het VIE is voor een belangrijk deel verantwoordelijk geworden voor de uitvoering van deze conventie. Dit betekent dat het accent van onze taak nu ligt op de immaterieel erfgoedzorg en op het vergroten van het bewustzijn voor immaterieel erfgoed in Nederland.

Met het ondertekenen van het verdrag verplicht Nederland zich onder andere om immaterieel erfgoed in Nederland in kaart te brengen. Daarom is in overleg met het ministerie van OCW gekozen voor het opzetten van een Nationale Inventaris Immaterieel Cultureel Erfgoed in Nederland. Iedereen die zich inzet voor het behoud, beheer en ontwikkeling van een traditie, kan dat immaterieel erfgoed voordragen voor deze inventaris, zowel oude als nieuwe Nederlanders. Het gaat dus niet om typisch Nederlands erfgoed, maar om immaterieel erfgoed in Nederland.

De prachtige kleuren in het Marker huisje.

Erfgoed levensvatbaar houden

Doel van de UNESCO conventie is om het immaterieel erfgoed ook voor de toekomst levensvatbaar te houden. Dit betekent dat we van de gemeenschappen vragen dat ze de traditie goed in kaart brengen, maar ook nadenken over mogelijke knelpunten in de overdracht naar volgende generaties. Hoe kun je nieuwe doelgroepen (jongeren) aanspreken, hoe kun je een nieuwe inhoud geven aan je traditie, waardoor hij ook voor toekomstige generaties aantrekkelijk blijft?

Om te overleven moet een traditie telkens opnieuw voor elke generatie waarde en betekenis krijgen. Als niemand meer olie-bollen lust omdat ze te vet zijn, dan gaan wij op Oud en Nieuw misschien een andere lekkernij eten. Om voor elke generatie van betekenis te zijn, moet immaterieel erfgoed meegaan met zijn tijd.

Elke generatie moet zich de traditie weer toe-eigenen. Het is levend erfgoed, erfgoed dat in beweging is. Dat is een hele nieuwe manier om tegen erfgoed aan te kijken.

Ons consulententeam begeleidt de gemeenschappen bij het opstellen van hun erfgoedzorgplan. Wij organiseren contact- en informatiedagen en verder ontwikkelen wij methodieken en voorbeeldprojecten. Alle tradities die op de Nationale Inventaris staan, zullen straks te vinden zijn op de website www.immaterieelerfgoed.nl die wij nu aan het bouwen zijn. Hier wordt ook kennis gedeeld over het beschermen en levensvatbaar houden van tradities.

Internationaal functioneren wij in het bredere kader van UNESCO, adviseren wij op dit terrein en werken samen met andere vergelijk-

bare instituten in het buitenland. Kennis, wetenschap en reflectie zijn een belangrijk onderdeel van het werk van het VIE. En omdat de conventie koninkrijksbreed ondertekend is, werken wij ook samen met Caribisch Nederland bij het opzetten van hun beleid.

Samenwerking

Het VIE heeft een eigen taakstelling, die vooral gericht is op de uitvoering van de immaterieel erfgoedconventie. We hebben ook een eigen bestuurlijke vorm: het VIE is een stichting met een eigen directeur en een bestuur. Dat bestuur wordt sinds 2013 gevormd door de directie van het NOM.

Natuurlijk zijn er heel veel raakvlakken met het NOM. Maar waar het Openluchtmuseum de geschiedenis van het dagelijks leven presenteert aan een breed (bezoekers)publiek, richten wij ons ook op de 'erfgoeddragers', de mensen die zich actief inzetten voor bepaalde tradities. Daarin vullen we elkaar goed aan.

Inzichtelijk maken, laten zien wat de achtergronden zijn van een bepaalde traditie: dat zijn taken die VIE en NOM met elkaar gemeen hebben, waarin we heel goed kunnen samenwerken. Zo werkt het VIE op dit moment aan een reizende tentoonstelling die qua thema aansluit bij het NOM jaarthema 'Seizoenen'. Het VIE was en is heel sterk in grote publieks- en bewustwordingscampagnes. Dit jaar zetten wij ons extra in voor de ambachten. Ook is het VIE goed geworteld in het veld van volkscultuur en immaterieel erfgoed.

Omgekeerd beschikt het Openluchtmuseum over kennis en knowhow die weer interessant kan zijn voor de gemeenschappen die het VIE

bedient. Bijvoorbeeld met betrekking tot ambachten, die in het museum worden gepresenteerd en die vanuit immaterieel erfgoedperspectief waardevol zijn om door te geven aan volgende generaties. Het NOM beschikt ook over kennis over het conserveren van objecten. In veel tradities vervullen voorwerpen een belangrijke rol, denk bijvoorbeeld aan de kostbare vaandels die worden megedragen tijdens de Boxmeerse Vaart. Mogelijk kan het NOM ondersteuning bieden in het verantwoord bewaren en conserveren van deze bijzondere voorwerpen.

Groeiproces

In het begin zal het nog vooral aftasten en verkennen zijn waar mogelijkheden liggen tot samenwerking en synergie. Ik kan alleen zeggen dat we er als VIE naar uitkijken en dat we ons gaan inzetten voor een vruchtbare samenwerking!

Zomer in het
Nederlands
Openluchtmuseum

Lentekriebels, zomersproeten, herfstbuien en wintertenen

TEKST Jolly van der Velden
FOTO'S Nederlands Openluchtmuseum, Nationale Beeldbank

In Arnhem staan dit jaar de seizoenen in het middelpunt van de belangstelling. Het draait in het Nederlands Openluchtmuseum om de vraag welke invloed de seizoenen op ons hebben. Elke themalocatie in het museumpark heeft een gastvrouw of -heer die verhalen vertelt ter illustratie. De inzet is dat er gesprekken op gang komen, waardoor ervaringen kunnen worden gedeeld.

Daarbij wordt er ook een beetje gespeeld met het vooroordeel dat mensen zich momenteel helemaal niet meer door de seizoenen laten sturen. We hebben immers boerenkool uit de diepvries in de zomer en aardbeien bij ons kerstdiner. We kunnen in januari in ons T-shirt bij de open haard zitten doordat de centrale verwarming ons hele huis verwarmt. In mei kunnen we op wintersportvakantie gaan. De seizoenen worden door ons verschoven, lijken maakbaar geworden. Tegelijkertijd hebben mensen er behoefte aan het seizoen te beleven en ervan te genieten. Er worden goede zaken gedaan door oogstbier in de zomer en oma's appeltaart in de herfst te verkopen.

Weerspreuken

De seizoenen hebben natuurlijk alles met het weer te maken. Vandaar dat op elke themalocatie in het museum een tegelkander hangt waar weerspreuken op te vinden zijn. Mensen hebben graag een mening over het weer, waardoor het een ingang biedt om in gesprek te komen. Zeker in het verleden werd er veel waarde gehecht aan spreuken die algemene voorspellingen aankondigen. Het grappige is dat die plaatselijk 'waar' konden zijn, terwijl elders

die waarheid net andersom gold. Zoals: *Maartse regen, brengt geen zegen* en *Maartse regen brengt zomerzegen*. Ook is er op de locaties een variant met extreem weer te zien of te beluisteren. Dat is vaak seizoensgebonden. Het onweer hoort bij de zomer, de stormen op de Noordzee waar de vissers van Marken mee te maken hadden in de herfst en de nachtvorst in het voorjaar trof de fruitteilers in de Betuwe.

Suzi Varga, projectleider Presentaties bij het Nederlands Openluchtmuseum en Leendert van Prooije, wetenschappelijk medewerker Presentatie en Educatie, geven een voorproefje van wat er allemaal te ervaren is op de verschillende locaties dit jaar.

Lentekriebels

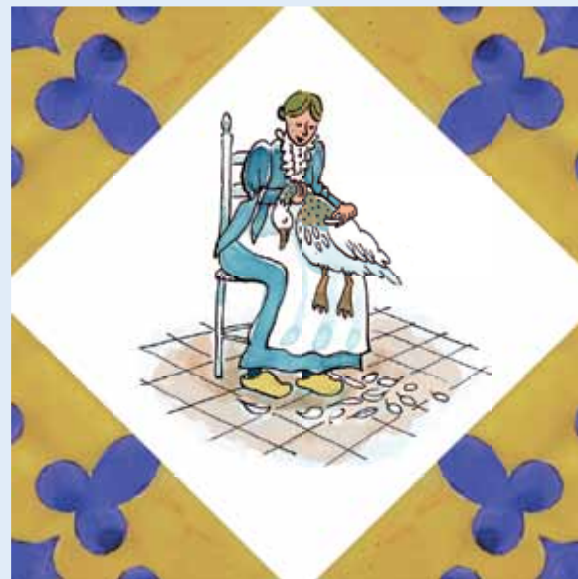
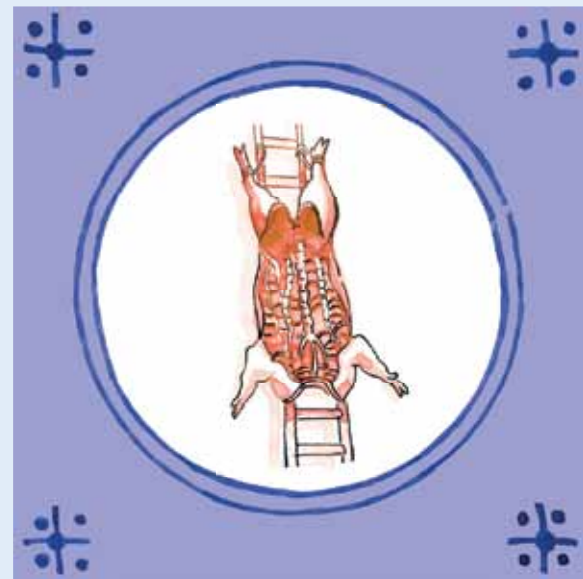
Suzi: 'Waar wij mee bezig zijn, is bijvoorbeeld de vraag of lentekriebels historisch zijn. Iedereen heeft ze, maar wat zit daar achter? Komt het door het mooie weer dat je gaat schoonmaken? Of ga je schoonmaken doordat het je aan je oma doet denken, die haar hele huis schoonmaakte als met Pasen de kachel naar boven ging? Vroeger kon je niet om de seizoenen heen. Je moest inzaaien, anders had je geen oogst en had je in de winter geen eten. De seizoenen waren niet speciaal een pretje, maar je gebruikte ze om te overleven. We proberen de mensen te laten nadenken over waar die seizoenen bij hen zitten. Hoe ziet bijvoorbeeld voor ons 'paasbest' eruit? Hoe hebben we dat begrip in ons leven betekenis gegeven?'

Leendert: 'We hebben met Pasen onze bezoekers ontvangen in het entreegebouw met een mooi gedekte paastafel. Dat servies komt van een familie uit Rijswijk en stamt uit pakweg halverwege de vorige eeuw. We weten dat het van een niet-religieuze familie was, die toch van alles aan Pasen deden. Er werd betekenis aan gegeven. We hebben ook lijstjes met inkopen en natuurlijk kochten ze eieren, maar ook paaskuikens en andere duurere levensmiddelen. We weten ook dat bij die familie aanschaffingen werden gedaan zoals verf en schoonmaakmiddelen om het huis op te knappen. Pasen en het opruimen van je huis hadden voor hen blijkbaar ook met elkaar te maken.'

Leendert: 'We laten daar ook een afgekoppeld kolenkachelkje zien met een prop kranten achter in de pijp. Want weer of geen weer, de kachel ging niet meer aan na Pasen. Bij een van de gebouwen waar het over schoonmaken gaat, de boerderij van Staphorst, vertellen we over het stoken, de rotzooi die dat gaf en de noodzaak om een of twee keer per jaar je huis echt goed schoon te maken. Op veel plaatsen was het de gewoonte om rond Pasen je kachel af te koppelen. Daardoor zou je kunnen zeggen dat de grote schoonmaak en Pasen inderdaad gekoppeld zijn, maar op andere plaatsen gebeurde het voor Pinksteren. Je kunt de datum van het weghalen van de kachel vinden in oude krantenberichten, want er gebeurden nogal eens ongelukken als pa met de kachel op zijn nek naar zolder ging en van de trap afviel. De één deed dat op 17 april en de ander op 23 mei. Dat geeft al aan dat er niet echt een vaste regel voor was, die voor het hele land gold.'

Suzi: 'Het is vaak lastig om te herleiden hoe voorheen de seizoenen werden ervaren, maar we kunnen er via afgeleide details, zoals zo'n boodschappenlijstje dat Leendert heeft, of krantenberichten over ongelukken in huis, met een wetenschappelijke blik naar kijken en die interpreteren. We hebben dit jaar trouwens ook een actuele traditie in het museum. De paashaas – steeds populairder in bijvoorbeeld winkelcentra – heeft in het museum eitjes uitgedeeld en we hebben met de kinderen ook een heel groot ei beschilderd met de vier seizoenen.'

BELEEF HET WEER!

LENTEKRIEBELS, ZOMERSPROETEN, HERFSTBUIEN, WINTERTENEN

Nederlands
Openluchtmuseum

De slager laat zien hoe van het varken alles gebruikt werd.

Voel de seizoenen in het Nederlands Openluchtmuseum.

Landarbeiders

Leendert: 'In onze locatie Staphorst zijn twee data heel belangrijk: Biddag en dankdag voor het gewas, eind maart en begin november. Het sociale leven tussen die twee dagen lag zo goed als stil. Je verjaardag vierde je niet, daar had je geen tijd voor; er werd op het land gewerkt.'

'Samenhangend met werk, laten we op boerderij Beerta iets zien van de stakingsgeschiedenis in Nederland. Er is een verband tussen staken en de maand mei. Uit statistieken blijkt dat eind april, begin mei de pieken zitten van het staken. Dat komt grotendeels door de landbouwarbeiders die natuurlijk gingen staken op het moment dat de boeren ze het hardst nodig hadden. Het aparte is dat ondanks dat er nu nog nauwelijks landarbeiders zijn, er toch nog het meest wordt gestaakt in die periode.'

Stamppot

Voeding en kleding zijn natuurlijk belangrijke thema's van het dagelijkse leven. Kinderen kunnen in het museum zelf ervaren hoe het is om voedsel te produceren. Ze kunnen meedoen met zaaien en oogsten. Niet alleen maar erover horen dus, maar ook zelf ervaring opdoen en delen. Voordat ze beginnen gaan ze naar de lucht kijken om te ontdekken wat voor weer het is. Zit er regen in de lucht? Tegenwoordig kijken we op de buienrader, waardoor we die connectie een beetje kwijtraken, maar in het Openluchtmuseum wordt het bij de kinderen toch weer wat aangewakkerd.

Leendert: 'In onze boerderij Varik staat het onderwerp voeding centraal. Er wordt daar elke dag gekookt en bezoekers kunnen een hapje meeproeven van de pot van die dag. In de Betuwe, maar elders ook, was vooral het voorjaar een stamppottijd, nog meer dan de winter. Dat heeft ermee te maken dat het vlees dat in de 'wieme' hing, er niet beter op werd nadat je in de herfst geslacht had. De aardappels en groentes gingen ook achteruit. De voorraden waren niet lekker genoeg meer om apart op te eten en dan was het heel verstandig om alles met elkaar te koken.'

Kleding luchten

Suzi: 'In het voorjaar was men ook bezig met de kleding. Mensen waren daar heel zuinig op, in Staphorst heb je daar zo'n leuk verhaal van.'

Leendert: 'Veel kleding werd niet gewassen omdat het materiaal daar niet goed tegen kon, er werd dus gelucht. Op een mooie dag vroeg in het jaar ging de klerenkast open en heel Staphorst hing de inhoud over de heggen om te luchten. Dat gebeurde in maart omdat er dan nog weinig ongedierte was. De heg werd dus gebruikt als waslijn, maar het goed lag ook op een kruiwagen of op een ladder. Niet minder belangrijk was te laten zien wat je allemaal had. Op zo'n dag wandelden de mensen rond en bekeken elkaars uitgestalde kleding. De mooiste dingen werden vooraan gehangen, goed in het zicht.'

Zomervakantie

De zomer bracht het meeste werk op het land en dat had ook consequenties voor de kinderen.

Leendert: 'We hebben een schooltje uit Dwingeloo dat dicht was van 31 maart tot 1 november. Het was een bijschool van de hoofdschool en de kinderen die daar kwamen waren van boeren of dagloners die in de buurt woonden. Die gingen in de zomer niet naar school, omdat ze moesten werken op het land of op de

kleintjes van het gezin moesten passen, zodat moeder ook mee kon werken. De meester had in die tijd geen inkomen en ging dus ook met de hooivork in de weer om aan de kost te komen. Dat is een heel apart seizoenspatroon.'

Zandkastelen en schapen scheren horen natuurlijk ook bij de zomer en zijn vertegenwoordigd in het museum. Als de kinderen aan het bouwen gaan, staan ze daarmee in een traditie van meer dan honderd jaar. Zandvoort had in 1902 al zandkastelenwedstrijden. En om de bezoekers even op het verkeerde been te zetten, zijn er in de boerderij van Staphorst in de zomer kerstballen te zien, alleen hebben die glazen ballen niets met kerst te maken. Ze werden in Staphorst aan de klok gehangen ter decoratie.

Herfstslacht

Leendert: 'We hebben elk jaar onze slachtdag. Het varken hangt hier in het laatste weekend van oktober op de ladder. Het slachten gebeurt overigens elders, dat mag niet hier, maar twee slagers laten zien hoe een varken in elkaar zit, hoe je dat dier op een ordelijke manier uit elkaar haalt en wat je er allemaal van kunt maken. Alles wordt gebruikt. Ook bijvoorbeeld de blaas voor de foekepot, waar Sint Maartensliedjes op worden gespeeld.'

Suzi: 'Om te laten zien dat jouw plakjes cervelaatworst van een dier komen.'

Leendert: 'En om te laten zien dat een varken niet vanzelf uiteenvalt in karbonades.'

Suzi: 'We hebben natuurlijk ook aandacht voor verwerking van het fruit. Onze stroopkokerij voor de appelstroop gaat in de herfst al open. De bezoekers kunnen proeven en een potje kopen.'

Winter

Een opmerkelijke winteropstelling van het museum is een kas met een inrichting zoals die had kunnen bestaan anno 1910. Ook toen was er behoefte om het voorjaar in huis te halen, dus in die kas staan voorgetrokken hyacinten en bloeiende sering. In Aalsmeer bestond daar een hele cultuur van. Seringen werden gebruikt als chique, lekker ruikende kerstversiering.

Andere tradities rond Kerstmis krijgen ook de aandacht. Leendert: 'We hebben het in de boerderij van Varik onder meer over feestgerechten. Gans stond vaak op tafel. Stokvis was daar met Kerstmis ook een feestgerecht. Opmerkelijk is dat dit in de Zaanstreek alleen met de jaarwisseling werd gegeten, in de Achterhoek met de kermis in augustus en in Vierhouten alleen bij het schapen-scheren, begin juni.'

Naast feestelijke dagen waren er ook ontberingen in de wintermaanden.

Leendert: 'In de winter heerste er veel seizoensgebonden werkloosheid, doordat er niet op het land kon worden gewerkt. Met als gevolg armoede, honger en kou. Als je mazzel had kon je als werkloze worden ingezet om bijvoorbeeld de schade van het kruisende ijs te herstellen of om een vaargeul open te houden.'

Al met al vormen de seizoenen in het Nederlands Openlucht-museum een prachtig decor voor de bonte verzameling van verhalen over seizoensrituelen en -tradities.

Meer informatie: www.openluchtmuseum.nl

De seizoenen hebben een grote invloed op het dagelijks leven.

In boerderij Varik wordt elke dag gekookt en kunnen bezoekers een hapje meeproeven.

Het feest van de koeiendans

Zomergekke koeien

Zodra de temperatuur weer wat omhoog gaat en de zon weer wat meer schijnt, worden veel Nederlandse koeien onrustig. Het begint te kriebelen. Als de staldeuren voor het eerst weer open gaan, is het nog even wennen. Op een stram draffe treden de dames in groepjes naar buiten. Maar dan ineens is het feest! De dieren bokken en galopperen door het gras. Eindelijk kunnen ze hun poten strekken en de tanden weer zetten in het frisse gras. In de buitenlucht, in de wei waar een koe thuis hoort. Deze vreugdesprongen van de koe worden de *koeiendans* genoemd. Het is een superleuk gezicht, waar iedereen (zowel koe als boer) vrolijk van wordt. Het werkt aanstekelijk. De lente is begonnen!

Koeien in de wei horen bij het Nederlands cultuurlandschap. Het is een traditie. Het aantal koeien dat naar buiten mag loopt ieder jaar terug, maar gelukkig mag het merendeel van de koeien in ons land nog steeds naar de wei. Meestal is dat van april tot en met oktober, maar dat is natuurlijk wel afhankelijk van het weer en de gesteldheid van het gras.

De koeiendans

De koeiendans wordt steeds bekender en wint aan populariteit. Steeds meer mensen kennen het fenomeen koeiendans en gaan naar de boer

om te kijken. Ieder jaar worden beelden van de blijde koeien uitgezonden op televisie en ook op internet zijn veel foto's en filmpjes te vinden. De groei van deze bekendheid heeft voor een groot deel te maken met de acties van Stichting Wakker Dier. Want koeien vinden het niet alleen heel lekker om buiten te zijn, het is ook veel gezonder voor ze. De dieren die in de wei lopen hebben minder last van pootproblemen en uierinfecties. Vandaar dat dierenwelzijnsorganisaties de koeiendans promoten.

De WSPA (World Society for the Protection of Animals) heeft zelfs een speciale website ingericht. Er staat informatie op over de koeiendans, met filmpjes en foto's van dansende koeien uit heel Europa. Want ook in het buitenland wint de koeiendans, in het Engels de *spring dance* genoemd, aan populariteit.

Koe Alert

Koe Alert is een leuk initiatief van Gebiedsplatform Land van Wijk en Wouden. Sinds drie jaar maken zij 'reclame' voor de koeiendans bij boeren in het westelijk deel van het Groene Hart. Via de site kun je je opgeven voor *Koe Alert*. Je krijgt dan een aantal dagen voordat de koeien voor het eerst weer naar buiten mogen, een e-mail. Hierin staat welke boer in de

omgeving wanneer zijn dieren de wei in laat. 'In het tweede jaar dat we het deden, kreeg de eerste boer vijfhonderd mensen op bezoek. Allemaal om naar de koeiendans te komen kijken! Dat hadden zowel wij als de boer in kwestie niet verwacht. Maar het was geweldig. Veel mensen komen met hun kinderen kijken, maar ook mensen die op een motortochtje in de omgeving zijn komen langs,' vertelt Hanneke Korthof van het Gebiedsplatform.

Veel boeren kondigen tegenwoordig ook zelf aan wanneer hun dieren voor het eerst weer naar buiten mogen. Zij zijn vaak ook heel trots op hun koeien en dit mooie moment willen ze met veel mensen delen. Het is voor veel mensen echt een dagje uit, het liefst met de kinderen. Er worden steeds meer activiteiten rond de koeiendans georganiseerd. De boeren zorgen voor een gezellig aangeklede dag met koffie, gebak, ander lekkers en soms zelfs muziek. Vaak is de boerderijwinkel geopend en kunnen mensen boter, kaas en melk kopen.

Meer informatie:
www.wakkerdier.nl
www.landvanwijkenwouden.nl

FOTO Wakker Dier

Vasten is door versoebing meer verdieping krijgen. Bij de katholieken begint dat met het halen van een askruisje op de woensdag na carnaval.

Vasten als levend erfgoed

Afstand nemen van de welvaart

In veel religies is vasten een verplicht of aanbevolen onderdeel van de traditie. Vasten betekent van oudsher onthouding van voedsel, geheel of gedeeltelijk, of alternatieve voeding gebruiken, zoals vis in plaats van vlees. Tegenwoordig is vasten een veel ruimer begrip dan voorheen. In veel gevallen zijn de regels vanuit de kerk versoepeld en is de uitvoering wat verwaterd. Tegelijkertijd vindt er een ervaring en verruiming van het begrip plaats, zowel bij gelovigen als bij niet-gelovigen. Ook bij mensen die niet gebonden zijn aan een bepaalde religie kan vasten momenteel veel verschillende vormen aannemen om te komen tot een groter bewustzijn. Het uitgangspunt is: door versoebing meer verdieping.

TEKST Jolly van der Velden
FOTO'S Jan Stads, Nationale Beeldbank

De vastenperiode wordt gebruikt om terug te kijken en een nieuwe start te maken.

Wereldwijd vieren alle christenen het paasfeest. Zij staan dan stil bij de opstanding van Jezus uit de dood, drie dagen na zijn kruisiging. De aanloop naar Pasen wordt de veertigdagen- of vastentijd genoemd, ook wel de lijdenstijd. Het is feitelijk een periode van 46 dagen, maar de zondagen tellen officieel niet mee, die zijn toch al voor God bestemd en krijgen daardoor geen aparte benaming. Symbolisch gezien staat de opstanding bij Pasen voor nieuw leven, voor een nieuw begin. Het is ook niet toevallig dat Pasen in het voorjaar valt, op de zondag na de eerste volle maan. Oorspronkelijk was het een lentefeest ter ere van het zich elk jaar vernieuwende leven waarbij vruchtbaarheidssymbolen, zoals het ei, werden gebruikt.

Askruisje halen

In de vorige eeuwen waren de voorschriften van de kerk nog dusdanig dat je zielenheil zo ongeveer afhing van wat je wel of niet at in de vastentijd. Tegenwoordig zijn er nog maar weinig regels. De katholieke kerk kent twee officiële vastendagen: Aswoensdag, de dag na carnaval en het begin van de vastentijd, en Goede Vrijdag, de dag waarop de kruisiging van Jezus wordt herdacht. Wie meedoet, neemt op deze dagen maar één volledige maaltijd en traditiegetrouw staat er vis in plaats van vlees op het menu.

Oorspronkelijk was vasten voor de katholieken een vorm van boete doen voor de misstappen van het afgelopen jaar. Op Aswoensdag werd en wordt in de kerk door de pastoor een askruisje op de voorhoofden gezet als symbool van ieders sterfelijkheid, maar ook van 'het wederkeren'. Hierdoor staat dat kruisje tegelijkertijd voor een nieuw en beter leven. Ouderen herinneren zich nog dat ze als kind een vastenkalender kregen, met veertig vakjes om in te kleuren. Bekend is ook het snoep-trommeltje waar alle snoepjes ingingen die op dat moment niet mochten worden opgegeten. Daardoor oefende je om 'nee' te zeggen tegen de verleiding en leerde je bewuster om te gaan met onthouding.

Tegenwoordig staat het traditionele vasten niet meer op zo'n prominente plaats. De nadruk ligt meer op algemene versoebing, zelfreflectie en vergeestelijking. Door gedeeltelijk af te zien van voedsel of andere dingen waar je aan hecht, heb je minder afleiding en word je wellicht ontvankelijker voor de invloed van God. Onthouding vraagt discipline, maar geeft ook ruimte die zich op een andere manier kan

De ramadan is voor moslims een periode van saamhorigheid en vrijgevigheid, waarin je je best doet voor je medemens.

laten vullen. Protestanten hebben nooit 'verplicht' gevast, maar zijn zich zeker bewust van de veertigdagentijd en geven daar een individuele invulling aan. De vastentijd is ook een periode waarin mensen bewuster solidair zijn met anderen die het moeilijk hebben.

Het nieuwe vasten

Of je nu in een religieuze traditie staat of niet, tegenwoordig zijn er veel mensen die de tijd voor Pasen benutten om anders met de dingen om te gaan. Dat varieert van 'vasten' door geen alcohol te drinken, geen tv te kijken, minder suiker te gebruiken of niet te snoepen, tot maar eenmaal per dag je e-mail te lezen of voor een tijdje af te zien van Facebook of Twitter. Het kan ook gaan om minder consumeren, dus alleen maar kopen wat je echt nodig hebt waardoor overbodige kleding, sieraden, of cd's links blijven liggen. Het daardoor uitgespaarde geld kan aan een goed doel gegeven worden.

De vastenperiode kan ook een uitnodiging zijn om het een tijdje rustiger aan te doen, ruimte te maken voor stilte of meditatie, het tempo van je leven te verlagen. Een groep studentes sprak met elkaar af elke dag de natuur in te gaan én elke dag iemand te omhelzen.

Het nieuwe vasten is nog veel breder dan dat. Het kan ook bestaan uit proberen niet te mopperen of je extra bewust te zijn van het effect van je handelen op andere mensen, je afvragen of het niet positiever kan. Ook kan het bestaan uit extra aandacht voor jezelf, voor wat jij belangrijk vindt in je leven. Bijvoorbeeld door kritisch te kijken naar je automatismen. De periode wordt ook gebruikt om terug te kijken op het afgelopen jaar en na een overweging een nieuwe start te maken.

Het gaat eigenlijk steeds om de eerste impuls van verlangen te onderdrukken en daardoor ruimte te maken voor iets wat wezenlijker is. Dit alles past heel vanzelfsprekend bij het nieuwe leven dat het voorjaar brengt, bij een nieuw evenwicht met jezelf of wellicht met de wereld.

Vitaal vasten

Aandacht voor de gezondheid kan ook een aanleiding zijn om te vasten, het zogenaamde vitale vasten. Ook hier nodigt het voorjaar toe uit, je lijf zuiveren door een tijd minder te eten en te drinken, of door bijvoorbeeld een week

een sapvastenkuur te doen. De onthouding zorgt voor een lichamelijke en geestelijke schoonmaak. Een veel gehoorde reactie is dat mensen dan pas merken hoeveel tijd ze normaal gesproken bezig zijn met voedsel kopen, bereiden, eten en verteren. Als dat allemaal wegvalt kunnen er vragen komen als: wat neem ik tot mij, wat laat ik toe, wat gebeurt er in mijn binnenwereld, kan ik de leegte verdragen en als ik die wil vullen, waar doe ik dat dan mee?

Vasten is niet alleen iets laten, je kunt ook juist iets doen, bijvoorbeeld een bezoekje brengen bij iemand die eenzaam is of een klusje doen.

een gezamenlijke maaltijd, de *iftar*, waardoor familie- en vriendschapsbanden worden aangehaald.

Voor veel moslims is het een tijd om naar uit te kijken, ondanks dat het zwaar kan zijn, zeker als de ramadan in de zomer valt en de dagen lang zijn. Het gaat om meer dan niet-eten, het gaat ook hier om de vraag naar de essentie van het leven. Vasten als een pas op de plaats en aandacht voor wat echt belangrijk is. Een terugblik op het afgelopen jaar en een kritische blik op die kanten van jezelf waar je nog wat in te leren hebt. Kinderen doen vanaf het begin van de puberteit mee met het vasten. Voor die

gevaar dat het vasten wordt uitgehold tot 'alleen maar' niet eten en drinken, terwijl het oorspronkelijk een hulpmiddel is om tot inkeer te komen.

Christenen beginnen de vastenperiode met een feest, het carnaval, en sluiten af met het paasfeest. Moslims beginnen niet met een feest, maar sluiten er wel mee af: het Suikerfeest. De officiële naam is *id-oel-fitr*, feestdag ter gelegenheid van het breken van het vasten. Tijdens het Suikerfeest zoeken familieleden en vrienden elkaar op. Er wordt lekker gegeten en er is natuurlijk veel zoetheit.

Jodendom

De belangrijkste vastendag van het jodendom is Jom Kippoer of Grote Verzoendag. Vanaf Rosh Hashanah, het Joods Nieuwjaar dat negen dagen voorafgaand aan Jom Kippoer wordt gevierd, krijg je de tijd om in het reine te komen met de mensen om je heen, om ruzies bij te leggen.

Het vasten bestaat uit niet eten, niet drinken, niet werken en seksueel niet actief zijn van zonsondergang de dag ervoor, tot aan de zonsondergang van de dag zelf. Er wordt vaak sobere witte kleding gedragen, geen make-up, parfum of sieraden. Ook hier is het niet de bedoeling 'alleen maar' niet te eten. Minstens zo belangrijk is het loskomen van het materiële, door bijvoorbeeld je mobiel uit te zetten en geen tv te kijken, om je helemaal op God te kunnen richten. Ook hier staat het vasten in dienst van inkeer en reflectie, zowel persoonlijk, als vanuit de gemeenschap. Op de dag zelf is er de hele dag een dienst in de synagoge, zodat het vasten samen wordt beleefd. Als de dag is afgelopen wenst iedereen elkaar nog vele jaren en volgt een gezamenlijke maaltijd bij iemand thuis, de *aanbijt*.

Levend erfgoed

Aanhangers van andere tradities, zoals het hindoeïsme, het boeddhisme en het bahai-geloof, vasten ook. Het is een universeel religieus fenomeen waarbij centraal staat dat een vast patroon wordt doorbroken. Naast het aspect van niet, of alternatief, eten en drinken, gaat vasten in principe altijd gepaard met een zekere mate van verinnerlijking en bezinning. Juist die aspecten zijn ook de kenmerken van het nieuwe vasten. Vasten is een oude traditie die op dynamische manier zijn plek heeft en opnieuw vindt in de huidige tijd. Vasten is levend erfgoed.

Vasten is loskomen van vastgeroeste patronen.

De belangrijkste vastendag in het jodendom is Jom Kippoer of Grote Verzoendag. Het vasten bestaat uit niet eten, niet drinken, niet werken en seksueel niet actief zijn.

Ook wordt de verwarming weleens wat lager gezet en wordt er korter gedoucht, om iets te doen voor het milieu.

Islam

Vasten is een van de vijf zuilen of pilaren van de islam. Door de gelovigen wordt gevast tijdens de ramadan. Dat betekent een maand lang tussen zonsopgang en zonsondergang niet eten, niet drinken, niet roken, geen geslachtsgemeenschap hebben of kwaadspreken. Het verbod op boos worden of roddelen wordt 'vasten met de tong' genoemd. Het vasten in de islam gebeurt in principe al eeuwenlang lang op dezelfde manier. Zodra je daar aan gaat tornen is het vasten volgens de leer 'ongeldig'.

De ramadan is ook een periode van saamhorigheid en vrijgevigheid, van meer je best doen voor je medemens. Na zonsondergang is er

FONDS VOOR
CULTUUR
PARTICIPATIE

Het Fonds voor Cultuurparticipatie investeert in erfgoedparticipatie

Het Fonds voor Cultuurparticipatie wil met het programma Erfgoedparticipatie bijdragen aan het versterken van de vrijwilligers in de erfgoedsector en aan het levend houden van immaterieel erfgoed.

Het immaterieel, cultureel erfgoed is te belangrijk om verloren te laten gaan. Wel zullen onze tradities en rituelen veranderen, meegaan met de tijd, omdat een nieuwe generatie nieuwe accenten aanbrengt. Daarmee blijft ons immaterieel erfgoed levend. Met het ratificeren van de UNESCO conventie is Nederland de verplichting aangegaan om het immaterieel erfgoed te beschermen en te waarborgen.

Traditionele ambachten vormen een belangrijk onderdeel van het immaterieel erfgoed, daarom zet het Fonds in 2013 het thema ambachten centraal. Ambachten die in hun voortbestaan bedreigd worden moeten een nieuwe toekomst krijgen, de kennis en vaardigheden mogen niet verloren gaan maar moeten worden overgedragen aan een nieuwe generatie.

Het Fonds ondersteunt verschillende soorten projecten.

Van grote waarde is de rol die vrijwilligers spelen in de erfgoedsector, de vele Nederlanders die zich in hun vrije tijd belangeloos bezig houden met materieel en immaterieel erfgoed. De vrijwilligersorganisaties worden geconfronteerd met een veranderende samenleving: het is vaak moeilijk om nieuwe, jonge vrijwilligers te werven, er worden meer eisen gesteld, organisaties moeten professioneler gaan werken en de mogelijkheden van de nieuwe media moeten worden benut. Het Fonds vindt de actieve betrokkenheid van vrijwilligers van groot belang en van onschatbare waarde voor het behoud van immaterieel erfgoed en biedt ook op dit terrein ondersteuning. Daarbij kan het gaan om projecten om nieuwe vrijwilligers te werven, om professionalisering van de organisatie, het opzetten van samenwerkingsverbanden of activiteiten gericht op het levensvatbaar houden van immaterieel erfgoed. Voor projecten op dit gebied kan voor de totale duur minimaal € 3.000 en maximaal € 5.000 aangevraagd worden.

Bij de regeling *voorbeeldprojecten* gaat het om de voorbeeldwerking die projecten hebben voor het levend houden van het ambacht en om het werven van nieuwe beoefenaars. Een voorbeeldproject moet zo aansprekend zijn dat het op landelijk niveau inspirerend is. Voor de totale duur van het project kan minimaal € 5.000 tot maximaal € 25.000 worden aangevraagd.

Bij de regeling *beeldbepalende projecten* is bepalend het levend houden van het ambacht als immaterieel erfgoed. Een project is beeldbepalend als er grote publieke belangstelling verwacht wordt en het zich in nationaal opzicht onderscheidt door zijn unieke karakter of op een andere, bijzondere wijze bijdraagt aan de zichtbaarheid van actieve participatie in de vrije tijd.

Meer over de subsidieregeling, de criteria en de voorwaarden is te vinden op de website: www.cultuurparticipatie.nl.

De overgang van winter naar lente

Vlooiestoken

TEKST Saskia van Oostveen
FOTO Stichting Vlooiestoken

Iedere eerste zondag na carnaval trekt in Uden een stoet mensen de Bedafse berg op voor het Vlooiestoken. De inwoners van Uden hebben zich in Gasterij De Pier verzameld. Van hieruit trekken zij de berg op, waar de oudste bewoner van De Pier een groot vuur ontsteekt.

De inwoners van Bedaf droegen hun oude beddenstro na de winter de berg op om dit gezamenlijk te verbranden. Dit Vlooiestoken wordt nog steeds in ere gehouden.

De voorbereidingen voor het feest beginnen al de zaterdag voor het Vlooiestoken. De bewoners van buurtschap Bedaf trekken de omliggende bossen in om oud hout te sprokelen. Het hele jaar door is er al hout apart gehouden voor het vuur. Van al het verzamelde hout wordt een grote berg gemaakt, bovenop de Bedafse berg. Om de stapel wat meer body te geven, worden soms ook pallets gebruikt.

Na de winter werden de stromatrasen verbrand om de bedden te ontdoen van ongedierte, zoals vlooiën.

Fakkeldrager

De volgende dag is het zover: de inwoners van Uden verzamelen zich aan het einde van de middag in Gasterij De Pier, onderaan de Bedafse berg. De avond wordt gezellig ingeluid met muziek en ander vermaak. Om half acht trekt de hele stoet de berg op, onder leiding van een lokale muzikant. Onder hen is Paul Verbossen. Hij is de oudste mannelijke bewoner van Gasterij De Pier en draagt de fakkel, die gebruikt wordt om het vuur aan te steken. Deze erefunctie wordt van vader op zoon overgedragen.

Als iedereen verzameld is rond de stapel hout, wordt er wat verteld over geschiedenis van deze oude traditie en wordt het unieke karakter ervan benadrukt. Dan zingen de aanwezigen gezamenlijk het Udens 'volkslied' en het *Lied van Bedaf*. Als dan de klok acht uur slaat, wordt het vuur plechtig ontstoken. Na afloop

loopt het gezelschap de Bedafse berg weer af, voor een gezellige avond in Gasterij De Pier.

Geschiedenis

Het Vlooiestoken in Bedaf is oud. Hoe oud precies weet niemand, maar het werd in ieder geval in de negentiende eeuw al gedaan. Na de lange winters werden toen de stromatrasen verbrand, omdat ze vol zaten met ongedierte, zoals vlooiën. Vandaar de naam *Vlooiestoken*. Alle inwoners van Bedaf droegen hun oude beddenstro de berg op, om dit gezamenlijk te verbranden. Hiermee werd feestelijk afscheid genomen van de winter en werd de lente verwelkomd.

Over de oorsprong van het Vlooiestoken doen veel verschillende verhalen de ronde. In oude krantenberichten werd hier al over gespeculeerd. Zo wordt in Uden wel verteld dat dit lentevuur een Germaanse oorsprong zou

hebben. Er zijn verhalen over een spel dat destijds opgevoerd werd, waarin de goden Loki en Balder (of Baldr) uit de Noordse mythologie tegen elkaar vochten. Dit werd gezien als het gevecht tussen de lente en de winter. Uiteraard won de lente het van de winter. Ook worden er vergelijkingen gemaakt met de voorchristelijke lenteviering van het Julefeest. Maar de bronnen gaan niet verder terug dan de negentiende eeuw, dus blijft het gissen.

Er zijn in Nederland geen vergelijkbare feesten, zo vertelt Karin van der Ven, voorzitter van de Stichting Vlooiestoken. Er worden in het oosten van het land wel paasvuren gehouden, maar het Vlooiestoken is uniek in Nederland.

De roep van de lente

In navolging van de oude toneeluitvoeringen werden er in de vorige eeuw ook spelen opgevoerd, tot in 1995. Toen was er onvoldoende geld om het te organiseren, tot men in 2006 de koppen bij elkaar stak. Het was toch wel heel erg jammer dat dit onderdeel van de traditie ontbrak. Om alles in goede banen te leiden werd in dat jaar de Stichting Vlooiestoken opgericht. Vanaf het jaar daarna was er

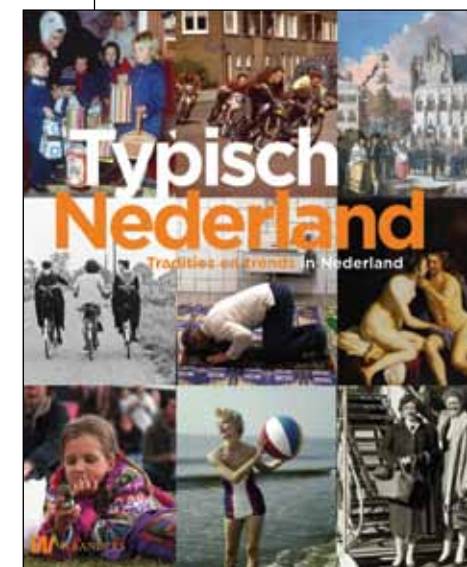
weer een openluchtspel voorafgaand aan het vuur. Het spel werd opgevoerd door leerlingen van de MBO-opleiding in Uden. Het toneelstuk werd uitgevoerd onderaan de Bedafse bergen, waar door zandverstuivingen een soort natuurlijk amfitheater is ontstaan. De stukken werden speciaal geschreven voor het Vlooiestoken en hadden titels als 'De roep van de lente' en 'De traan van de maretak'. De uitvoeringen trokken honderden, soms wel tienduizend mensen. 'Ouders van de kinderen die erin speelden kwamen natuurlijk kijken, met opa en oma, ooms, tantes en vrienden,' vertelt Karin van der Ven.

Maar helaas, aan alle pret kwam een einde toen de subsidies terugliepen. Het kostte veel geld om het openluchtspel te organiseren. Al het licht, de geluidsinstallaties en het podium moesten de berg op gebracht worden en daar hangt een te hoog prijskaartje aan. 'Het is heel jammer, want dat was een goede manier om jongeren bij het Vlooiestoken te betrekken.' Nu zijn het vooral vijftigplussers die de Bedafse berg op trekken. 'Het is moeilijk om jongeren te interesseren voor iets waar ze geen actieve rol in spelen.' Er is wel een lesbrief gemaakt voor het basisonderwijs om de jeugd te interesseren voor de traditie, maar het levert vooralsnog niet meer jongeren bij het Vlooiestoken op. Wat ook niet meehelpt, is dat het vuur traditiegetrouw plaatsvindt in het weekend na carnaval. 'De jongeren zijn uitgefeest, moe en hun geld is op. Dan zitten ze niet zo te wachten op het Vlooiestoken.' Ondanks dat het openluchtspel geen vast onderdeel meer is van de traditie, wordt het vuur nog altijd plechtig ontstoken. Ook de bijbehorende tradities, zoals het zingen van de liederen, zijn altijd blijven bestaan.

Brabantse middag

De Stichting Vlooiestoken doet erg haar best om zoveel mogelijk mensen te betrekken bij de traditie, want het aantal deelnemers loopt terug. Er komen nu zo'n twee à driehonderd mensen naar het vuur kijken. Niet alleen uit Uden, maar ook uit de omliggende plaatsen zoals Mariaheide, Vorstenbosch en Nistelrode komen mensen om de lente te vieren. Om de inwoners van Uden en omgeving te blijven betrekken bij het Vlooiestoken, organiseert de stichting vooraf en aansluitend aan het vuur extra activiteiten, gericht op vijftigplussers. De afgelopen jaren was dit een Brabantse middag met tal van presentaties, optredens van lokale verenigingen en muzikanten. Alles in het Brabants en het liefst in het Udens, om het eigen, lokale karakter van de traditie in stand te houden. 'We proberen er iets leuks van te maken en hopen dat het nog lang zal bestaan. Want het is zo'n unieke Udense traditie, dat het heel erg jammer zou zijn als die zou ophouden te bestaan.'

Aanbieding

Typisch Nederland

Over wat typisch Nederland is, bestaan vele meningen. Het is dan ook een vraag, die ons allemaal aangaat. Dit boek beschrijft de zaken die wij als typisch Nederlands beschouwen. Van de spreekwoordelijke gezelligheid, zuinigheid en gewoon doen, oude ambachten tot kinderspeelgoed en Nederlandse feesten. Typische Nederlandse dingen van platteland en stad, in dit prachtige boek van 352 pagina's zijn ze allemaal bijeengebracht, aan de hand van mooie illustraties. Een lust voor het oog, een schat om te geven.

Nederlanders vieren feest

Voor een land waar nuchterheid en spaarzaamheid gewaardeerde eigenschappen zijn, kent Nederland opvallend veel feesten. Zo kennen wij jaarfeesten als Sinterklaas, Kerstmis, carnaval en Pasen, maar ook levenslooffeesten zoals bij geboorte, huwelijk en dood. Naast deze meer algemene feesten kent Nederland ook nog vele

plaatselijke vieringen waaronder luilakken, vlöggelen, meidenmarkt. In dit 252 pagina's dikke boek met vele foto's worden al deze feesten, hun ontstaan, achtergrond en betekenis uitgelegd.

Nederlanders vieren feest € 18,50 en

Typisch Nederland € 22,50

NU samen voor € 39,-
inclusief verzendkosten

Te bestellen door overmaking van het bedrag op giro 810806 ten name van het Nederlands Centrum voor Volkscultuur en Immaterieel Erfgoed in Utrecht onder vermelding van *Nederland*.

Graftrommel

In het Nederlands Uitvaart Museum wordt aandacht besteed aan graftrommels. Graftrommels zijn meestal van zink gemaakte ronde of ovale trommels, afgedekt met een glasplaat. In deze graftrommels werden kunstbloemen en -planten in de vorm van een krans en soms een foto gestopt. De trommel werd op het graf gelegd, goed zichtbaar voor de bezoeker. Het was een blijvende en onafgebroken herinnering of wel *perpetuus memento* aan de overledene. De traditie bloeide omstreeks 1900.

Krulbollen

De krulbolverenigingen in Zeeland hebben zich officieel verenigd in de Nederlandse Krulbol Federatie om samen de krulbolsport te bevorderen en te behouden. De krulbolsport in Zeeuws-Vlaanderen is onlangs op de Nationale Inventaris Immaterieel Cultureel Erfgoed in Nederland geplaatst. Sinds een aantal maanden is er al overleg tussen een aantal verenigingen om tot een federatie te komen waarin iedere vereniging zich kan vinden. In eerste instantie zullen de krulbolverenigingen van Aardenburg, IJzendijke, Oostburg en Sas van Gent lid worden van de federatie. Inmiddels zijn de wethouders van de Gemeente Sluis in overleg om gezamenlijk met een aspirant vereniging in Hoofdplaat een geschikt onderkomen te vinden, zodat ook daar in de nabije toekomst gekruld kan worden.

Het bestuur Nederlandse Krulbol Federatie hoopt dat de andere verenigingen zich ook spoedig zullen aansluiten. Een eerste grote stap is het organiseren van een grote reünie tijdens het Mauritstoernooi in IJzendijke op vrijdag 26 juli. Er worden zoveel mogelijk ex-krulbollen uitgenodigd die elkaar onder het genot van een hapje en een drankje kunnen ontmoeten en natuurlijk weer eens een krulbol kunnen gooien. Op die avond zal Ineke Strouken, directeur van het VIE, het bestuur van de Nederlandse Krulbol Federatie het logo en het certificaat van de Nationale Inventaris Immaterieel Cultureel Erfgoed in Nederland overhandigen.

Het museum Tot Zover is gevestigd op begraafplaats, crematorium en gedenkpark De Nieuwe Ooster, Kruislaan 124 te Amsterdam.

Zeemeerminnen

Al eeuwen wordt er over meerminnen verteld en geschreven. Bij de tentoonstelling in het Teylers Museum zien we dat de toon van de teksten door de eeuwen heen steeds kritischer wordt. De ontwikkeling van bijgeloof naar wetenschap wordt onder meer getoond aan de hand van prachtige boeken. De meermin van Edam, Het Groene Zeewijf

genoemd, hield de gemoederen tot in de achttiende eeuw bezig.

In de negentiende eeuw werd de meermin door de wetenschap definitief naar het rijk der fabelen verwezen, maar tegelijk leefde het meer dan ooit voort in de fantasie, het sprookje en het onderbewuste. Aan het einde van de negentiende eeuw verschijnt de zeemeermin op vele affiches, van haarverf tot scheepvaartmaatschappijen. Tegenwoordig leeft ze voort in tekenfilms, musicals en speelgoed. De tentoonstelling besteedt niet alleen aandacht aan Europa. De sporen van de zeemeermin worden gevolgd tot in Afrika, Australië en Latijns-Amerika, waar sommige mensen nog steeds geloven in watergodinnen, met kleurrijke maskers, aardewerkfiguren en verrassende afbeeldingen.

'Een Zee vol Meerminnen' is van 25 mei tot en met 15 september te bezoeken in het Teylers Museum, Spaarne 16 in Haarlem.

Maasheggenvlechten

Het vlechten van heggen was een eeuw geleden, voor de komst van het prikkeldraad, nog een normale methode van afgrenzing van de weilanden. De vlechter zorgde ervoor dat de heg zo dicht werd dat het vee er niet doorheen kon. Na verloop van tijd vallen in een heg gaten omdat het vee eraan vreet of doordat het hout groeit of doodgaat. De heg moet dan gerepareerd worden. Er zijn allerlei regionale stijlen van vlechten, zoals de maasheggestijl. Het oude ambacht wordt op diverse plaatsen beoefend.

Op zondag 10 maart organiseerde de Stichting Landschapsbeheer Boxmeer het Nederlands Kampioenschap Maasheggenvlechten in Oeffelt. Er deden 148 heggenvlechten mee. Een jury van deskundigen wees het team van Jos en Maarten Arts, Robert Hermesen en Fridie Jacobs als kampioen en winnaar van de Gouden Hiep aan.

Een belangrijk doel van het evenement is draagvlak bij de bevolking en bestuurders creëren voor behoud en herstel van het Maasheggengebied. Het traditionele vlechten, een oud ambacht, wordt in ere hersteld waardoor prikkeldraad weer overbodig is.

Rjochtdei

Op zaterdag 15 juni staat het oude centrum van Joure in het teken van Rjochtdei. Op de Rjochtdei wordt een oude rechtszitting onder leiding van een grietman, destijds een bestuurder en rechter, nagespeeld. De dag wordt door een groep vrijwilligers van Museum Joure georganiseerd. Ze willen de geschiedenis rond de bouw van de bekende Jouster Toer in 1628 laten herleven. De toren is naar Grietman Hobbe van Baerd genoemd. In de toren is een 'rechtkamer' waar de grietman vroeger recht sprak.

Op 15 juni vinden er drie rechtszittingen in zeventiende-eeuwse sfeer plaats. De organisatie van Rjochtdei heeft ervoor gezorgd dat het hele

centrum van Joure de zeventiende eeuw ademt op die dag. Iedereen kan volgen hoe de grietman met gevolg naar de kerk gaat, alwaar de aanklacht wordt voorgelezen. Het is de bedoeling dat het publiek zich inleeft in de situatie en het geheel het karakter krijgt van een detectiveverhaal.

Daarnaast wordt er een zeventiende-eeuwse markt nagespeeld door acteurs en worden er rond de kerk en het Museum Joure talloze acts opgevoerd. Tijdens het evenement kan het publiek betalen met een speciaal voor Rjochtdei geslagen munt: de sulvergûne, die alleen geldt op het evenemententerrein.

Meer informatie: www.rjochtdei.nl

Verzamelingen

Nederlanders hebben iets met verzamelen, in geen land ter wereld wordt zoveel verzameld als in ons land. De reden om een verzameling te starten kan heel verschillend zijn, de meeste verzamelaars weten niet eens precies waarom ze juist deze verzameling zijn gestart. Meestal heeft de verzamelaar een sterke gevoelswaarde bij hetgeen hij verzamelt, want eigenlijk ieder object kan een verzamelobject worden als er meerdere varianten van bestaan.

Verzamelaars zoeken elkaar op, zij treffen elkaar op ruilbeurzen, maar ook bij rommelmarkten en veilingen. Anno nu gaat het ruilen en kopen in toenemende mate via internet, de meest adequate methode om een zeldzaam exemplaar of een felbegeerd item te bemachtigen. Dat geldt voor de privéverzamelaar, maar ook voor de beheerders van openbare collecties, in musea of bibliotheken. Deze zomer organiseert museum De Koperen Knop een expositie van verzamelingen. Bijzondere en alledaagse verzamelingen, waarbij één object als het pronkstuk van de verzameling gezien kan worden. Bezoekers kunnen genieten van de mooiste en opvallendste verzamelingen die een mens kan bedenken.

De tentoonstelling over verzamelen is van 6 juli tot en met 14 september te zien in museum De Koperen Knop, Binnendams 6 in Hardinxveld-Giessendam

Seizoenen als immaterieel erfgoed

UNESCO en de vermarkting van seizoensfeesten

Met het jaarthema Seizoenen laat het Openluchtmuseum oude tijden herleven. Ook in de UNESCO conventie van het immaterieel erfgoed spelen de seizoenen een belangrijke rol. Wat is de relatie tussen het seizoen en immaterieel erfgoed?

Wanneer we een blik werpen op de hedendaagse beleving van seizoensfeesten, dan lijken vermaak en gezelligheid de boventoon te voeren. Enerzijds zijn er de gezellige feesten thuis, met name Kerstmis en Pasen, die zich hebben ontwikkeld tot familiefeesten bij uitstek. Anderzijds zijn er de grote evenementen, zoals het Zomercarnaval in Rotterdam en de Nieuwjaarsduik in Scheveningen. De commercie speelt in op deze diepgevoelde behoefte aan seizoensgebonden gezelligheid. Rond Pasen en Kerstmis is het aanbod in de supermarkten om het huis gezellig te maken overweldigend. Grote evenementen zoals de Nieuwjaarsduik worden gesponsord door Unox.

De laatste jaren hebben vooral Duitse etnologen en volkskundigen onderzoek gedaan naar de vermarkting van de cultuur van het dagelijks leven. Zoals bijvoorbeeld de Duitse volkskundige Christoph Köck, die onderzocht hoe winterfeesten tegenwoordig vermarkt worden tot kerstmarkten en kerstshows, ze zijn niet alleen in Duitsland populair. Sommigen noemen het een *disneyficatie* van onze cultuur, waarin de beleving van het dagelijks leven wordt getransformeerd in een pretpark van Walt Disney, waar het prettig toeven is.

UNESCO

Hoe kijkt UNESCO aan tegen de vermarkting van het seizoensgebonden erfgoed? In de UNESCO conventie van het immaterieel erfgoed is een speciale rubriek gewijd aan de 'seasonal ceremonies', als één van de vormen van 'sociale praktijken'. UNESCO lijkt vooral te denken aan de gebruiken op het platteland. In de UNESCO informatiebrochure *Intangible Cultural Heritage Domains* worden als voorbeelden genoemd de Hudhud gezangen op de Filippijnen, die worden gezongen tijdens het zaaiseizoen en de rijstogst, en de Yaaraal- en Degalfestiviteiten die samenhangen met de

seizoensmigratie van vee in de Niger-delta in Mali, met als vast onderdeel de verkiezing van de mooiste versierde kudde. Dergelijke seizoensrituelen markeren, zoals het in de UNESCO brochure wordt omschreven, 'bepaalde tijdstippen in het jaar (bijvoorbeeld de overgang tussen de seizoenen) en belangrijke momenten in de landbouw (bijvoorbeeld de oogst)'. Voorbeelden die inmiddels een plek hebben gekregen op de internationale lijst van UNESCO zijn

Hartjesdag wordt gevierd in de Jordaan. Mannen verkleden zich als vrouwen en omgekeerd. Samen flaneren ze door Amsterdam.

UNESCO waarschuwt voor de commerciële exploitatie van tradities.

Mibu no Hana Taue, een Japans ritueel rondom de rijstooft, en de boerendans van een Koreaanse etnische groep in China waarmee elk jaar een offer aan de goden wordt gebracht voor een goede en overvloedige oogst.

Bid- en Dankdag

In het verleden was het dagelijks leven op het platteland veel meer dan nu verbonden met de seizoenen. In het voorjaar werd er gezaaid, in augustus volgde de oogstmaand. Ter voorbereiding van de winter legden mensen een voorraad aan zodat ze de winter konden doorkomen. In een plattelandssamenleving werden de overgangen in de seizoenen op rituele wijze gevierd. Er hing dan ook veel van af. Een misoogst had grote gevolgen voor de samenleving. Geen wonder dat je daarom de goden gunstig wilde stemmen en na afloop, na de oogst, diezelfde goden wilde danken. Het gold zelfs voor het protestantse Nederland, met zijn traditie van Bid- en Dankdag. In protestantse kring werd op de tweede woensdag van maart gebeden voor het gewas. In het najaar, de eerste woensdag van november, volgde Dankdag, een gebruik dat samenhangt met het vieren van de oogst.

Toen Nederland industrialiseerde werd gezocht naar een nieuwe invulling van het oude ritueel van de Bid- en Dankdag. De Bid en Dankdag werd uitgebreid tot een Bid- en Dankdag voor Gewas en Arbeid, en kreeg dus een ruimere invulling. Vanaf de jaren zestig en zeventig groeide de behoefte aan een meer praktische invulling van het feest. In orthodoxe kring worden nog wel kerkdiensten gehouden maar in plaats van bidden voor een goede oogst of voor de arbeid, staat nu toch vooral de actualiteit van alledag centraal en worden in sommige kerkgemeenten kleding en dekens ingezameld voor behoeftigen in Oost-Europa.

Volgens sommigen moet Dankdag om te kunnen overleven zijn typisch protestantse karakter los laten. Een voorstel is om van het feest een bezinning te maken op wat we eten, een bezinning op voedsel en natuur, een invalshoek waarin misschien zelfs commerciële partijen in de voedselketen geïnteresseerd zijn. Anderen verzetten zich tegen een al te commerciële invulling van het feest en willen het religieuze karakter van de dag behouden. Het voorbeeld maakt duidelijk dat tradities, om te kunnen overleven, zich altijd moeten aanpassen. Maar ook dat er discussie kan zijn over de mate waarin: er is altijd een spanningsveld tussen traditie en vernieuwing. Hoe ga je om met tradities in een veranderende samenleving?

Beschermen of folkloriseren?

Ook voor de oogstfeesten werd een nieuwe invulling gezocht. Een goed voorbeeld is het feest van De Stöppelhaene in Raalte, dat duidelijk maakt dat juist door de grote veranderingen de behoefte aan terugblikken is gegroeid. Het feest van De Stöppelhaene werd in folkloristische vorm voor het eerst gevierd in 1951. Het was een initiatief van de plaatselijke middenstand om meer publiek naar Raalte te trekken. Een belangrijk onderdeel van De Stöppelhaene is het oogstcorso en het naspelen van de traditionele oogstgave. Daarmee is dit oogstfeest een toeristisch evenement geworden voor publiek, een evenement dat een vaste plaats heeft gekregen op de seizoensagenda in de laatste week van augustus.

Achter
seizoensfeesten
kunnen grote
commerciële belangen
schuil gaan.

Om nieuwe generaties te blijven aanspreken, heeft het feest zich steeds weer vernieuwd en is het meer en meer een cultureel evenement geworden, een meerdaags festival dat voor jongeren interessant is. In Raalte had men namelijk in de gaten dat je als je jongere generaties wilt trekken, een

programma moet hebben dat hen aanspreekt. Daarom is er tegenwoordig een popfestival, met optredens van bekende artiesten als Wolter Kroes, DJ Jurgen en Guus Meeuwis. Verder is er een informatiemarkt, een old timer toertocht en een blazersfestival. Stöppelhaene is daarmee, zoals op de website is te lezen, 'een feest voor alle leeftijden'.

Eenzijdig gaat het bij een feest als De Stöppelhaene om een cultiveren van oude tradities, een proces dat je kan aanduiden met de term 'folkloriseren'. Anderzijds is ook de vorm niet toevallig: een aantrekkelijk publieksevenement. Volgens erfgoedwetenschapper David Lowenthal, die in 1996 bekend werd met zijn studie *The heritage crusade and the spoils of history*, wordt erfgoed tegenwoordig opgediend in prettig hapbare brokken, geheel in lijn met de huidige consumptie maatschappij die er vooral op gericht is om te plezieren. In het feest van De Stöppelhaene heeft erfgoed een bondgenootschap gesloten met de moderne consumptiesamenleving. Het oude traditionele oogstfeest wordt getransformeerd in een *feel good* publieksevenement dat zorgt voor warme herinneringen aan vroeger.

De Nieuwjaarsduik

De trend van evenementalisering blijkt uit nieuwe en oude seizoensfeesten zoals Halloweenparties, het Zomercarnaval in Rotterdam en gekke dingen als de Blubberrace in Monnickendam. Het is de manier waarop seizoensfeesten tegenwoordig een invulling krijgen: een beetje apart en liefst met een wedstrijd-element. Het geldt zelfs voor oude tradities, zoals het Driekoningenzingen met een voor een jury georganiseerde competitie. Zelfs de winterpot wordt op deze wijze vermarkt en, zoals wetenschappers dat noemen, gecommuniceerd tot een evenement. Elk jaar wordt in Groningen het wereldkampioenschap snert- en stampot koken georganiseerd, gesponsord door het Landjuweel aardappelen. De commercie speelt graag in op onze behoefte aan seizoensgebonden gezelligheid.

Hartjesdag in Amsterdam is een mooi voorbeeld van een oud volksfeest dat inmiddels getransformeerd is in een meerdaags kleurrijk evenement dat altijd plaatsvindt in het derde weekend in augustus. In de negentiende eeuw was het een populair volksfeest in de Jordaan, met uitgelaten, feestvierende mensen. In 1997 werd het feest nieuw leven ingeblazen en sinds die tijd verkleden vrouwen zich als man en omgekeerd. Het doet een beetje denken aan de Gay Pride in de Amsterdamse grachten. Hartjesdag is nu een echt zomerfestival met veel muziek, een buurtbrunch en met

als hoogtepunt de flanerende dames en heren op zondag, die beoordeeld worden door een jury. De festiviteiten openen op vrijdagavond, met de Nacht van de Romantiek.

Dilemma's

De trend van festivalisering zorgt voor nieuwe uitdagingen voor de bescherming van immaterieel erfgoed. Hoe ga je om met tradities in een veranderende samenleving? Hoe om te gaan met commercie? Ook het proces van tot erfgoed maken, het cultiveren van oude tradities zoals De Stöppelhaene, roept dilemma's op zoals: hoe kun je immaterieel erfgoed beschermen zonder dat het omslaat in folklore, de volkscultuur van vroeger, nagespeeld voor een hedendaags publiek?

Dat met name de commercialisering op verzet stuit, blijkt uit het voorbeeld van de Nieuwjaarsduik. De Nieuwjaarsduik is een relatief nieuwe traditie. Zandvoort was er het eerste bij, in 1960. Het was een initiatief van zwemvereniging Njord uit Haarlem. In 1998 ging Unox zich ermee bemoeien, het bedrijf wilde zich graag profileren als oer-Hollands merk. Inmiddels zijn er in het hele land zo'n 89 locaties waar wordt gedoken en doen er zo'n 36.000 mensen aan mee. Wat het betekent voor de beleving van mensen, merk ik zelf elk jaar bij de duik van Egmond. Het is een waar Nederlands volksfeest, met rookworst en erwtensoep na.

In Egmond groeit het verzet tegen de massale dominantie van de Unoxpetjes. Als een senior brand manager van Unox gaat uitmaken wat je doet, dan ben je misschien op de verkeerde weg. Als de manipulatie er te dik bovenop ligt, dan kan het botsen met een 'authentieke' beleving van de traditie en kun je maar beter terug gaan naar de oorspronkelijke roots van jouw traditie.

De UNESCO conventie

Als we met dit alles in het achterhoofd de UNESCO conventie bekijken, dan vallen een aantal dingen op. De belangrijkste doelstelling van het verdrag is het beschermen van het immaterieel erfgoed. Daarbij wordt immaterieel erfgoed gedefinieerd als 'cultureel erfgoed, dat van generatie op generatie wordt overgeleverd' maar ook 'voortdurend opnieuw gecreëerd door gemeenschappen en groepen in reactie op hun omgeving'. Dit erfgoed geeft deze gemeenschappen 'een gevoel van identiteit en continuïteit'. De UNESCO conventie is dus bedoeld als een bezinning op de eigen tradities, tradities die we ons steeds opnieuw moeten eigen maken, zodat ze ook van betekenis blijven voor nu en in de toekomst. Het voorbeeld van de Bid-en Dankdag is illustratief. Het is een traditie die, met de veranderende maatschappelijke context, steeds een nieuwe invulling kreeg. Het is een traditie waarover ook nu nog wordt nagedacht hoe deze traditie ook voor de toekomst levensvatbaar kan blijven. Dat over mogelijke veranderingen en aanpassingen discussie mogelijk is, bleek ook uit dit voorbeeld.

Het voorbeeld van De Stöppelhaene liet iets zien over het dilemma van de folklorisering. De oogstfeesten vormen een belangrijk onderdeel van de conventie. Maar in hoeverre kun je de oude agrarische tradities levend houden in een maatschappij die allang geen plattelandssamenleving meer is? In Raalte doet men dit door de oude tradities na te spelen. Om het evenement ook voor jongeren aantrekkelijk te maken is er een publieksevenement van gemaakt, inclusief een popfestival en een old timer toertocht. Er komen heel veel mensen op af. Maar in hoeverre gaat het hier nog om levend erfgoed? Ook hier is weer de vraag: waar ligt de grens tussen traditie en vernieuwing? Is De Stöppelhaene ook in zijn folkloristische vorm het beschermen waard? Of gaat het slechts om museaal erfgoed, dat weliswaar op een aantrekkelijke wijze wordt gepresenteerd, maar in werkelijkheid al lang geen levend erfgoed

meer is? Een diepere vraag is nog: is tot erfgoed maken niet automatisch ook een vorm van folkloriseren? En draagt UNESCO met haar conventie misschien zelfs bij aan dit proces van folklorisering, ondanks de nadruk die gelegd wordt op het beheer en behoud van levend erfgoed?

Commercialisering

Ook de commercialisering stelt je voor dilemma's. We hebben gezien dat seizoensfeesten tegenwoordig vaak publieksevenementen zijn geworden. Maar ook dat er grote commerciële belangen achter schuil kunnen gaan, die bijvoorbeeld de sinterklaas- en kerstinkopen willen aanjagen of die evenementen als de Nieuwjaarsduik gebruiken om zich in de markt te profileren. Achter de commodificatie van het seizoensgebonden erfgoed schuilt kortom een commercieel belang.

De UNESCO conventie roept ook in dit geval op tot bezinning. In de preambule wordt gesteld dat de conventie een antwoord wil formuleren op 'processen van globalisering en sociale transformatie' die kunnen 'leiden tot een ernstige bedreiging van achteruitgang, verdwijning en vernietiging van het immaterieel cultureel erfgoed'. Daarbij breekt UNESCO een lans voor de wereldwijde culturele diversiteit en waarschuwt voor uniformering en gelijk-schakeling in dienst van commerciële belangen. UNESCO denkt daarbij vooral aan de wereldwijde commerciële exploitatie van tradities en rituelen.

**Tradities
moeten
telkens weer
aangepast
worden aan
de tijd.**

In hoeverre kun je de oude agrarische tradities levend houden in een maatschappij die allang geen plattelandssamenleving meer is?

Natuurlijk is het niet eenvoudig om een antwoord te formuleren op al deze uitdagingen en bedreigingen. De oplossing van UNESCO is om vooral het woord te geven aan de gemeenschappen zelf, die de beslissingsmacht zouden moeten hebben over het beheer en behoud van de eigen tradities. Natuurlijk is er ook binnen gemeenschappen zelf sprake van verschillende belangen, waarin ook politieke of economische overwegingen een rol spelen. Maar de bedoeling is duidelijk: voor UNESCO staan de dragers van het erfgoed centraal en niet het belang van multinationals die dit erfgoed willen manipuleren of exploiteren.

Integriteit

Erfgoedisering, evenementialisering en commercialisering lijken onlosmakelijk verbonden geraakt met de beleving van de seizoensgebonden feesten. Bezien vanuit dit bredere maatschappelijke perspectief komt de UNESCO conventie precies op het juiste moment. Enerzijds roept de conventie op tot een bezinning op de eigen 'roots': wie zijn wij, waar komen wij vandaan en waar willen wij naar toe? Anderzijds vraagt de conventie om een bezinning op het belang van culturele diversiteit en de mogelijke dreigingen van processen van globalisering, met de wereldwijde commodificatie van rituelen, en de commerciële belangen die daarmee gemoeid zijn misschien wel als grootste zorg.

Hoe moet je daarmee omgaan in de praktijk? Dat UNESCO daarbij aandacht vraagt voor de belangrijke rol van de gemeenschappen

lijkt mij geen overbodige luxe. Het zijn de gemeenschappen die als eerstverantwoordelijken de zeggenschap moeten hebben over de beleving van het eigen erfgoed om zo de integriteit van dit erfgoed te kunnen bewaren.

Verder lezen

- *Intangible Cultural Heritage Domains*, <http://www.unesco.org/culture/ich/doc/src/01857-EN.pdf>.
- Temple Hauptfleisch e.a. (ed), *Festivalising!: Theatrical Events, Politics and Culture* (Amsterdam/New York 2007).
- Christoph Köck, 'Winterfest. Zur komplementären Gestaltung von Jahreszeiten in städtischen und ländlichen Umwelten', in: Burkhart Lauterbach, Christoph Köck (ed), *Volkskundliche Fallstudien: Profile empirischer Kulturforschung heute* (Münster 1998) 187-209.
- Stijn Postema, 'Wie maakt van Dankdag een volksfeest?', in: *Nederlands Dagblad* 7 november 2012.
- Gerard Rooijackers, 'Ho, ho, kom naar de kerst-show'. *Spektakelstallen tussen communitas en competitie in de Kempen*, in: *Volkskundig Bulletin* 22 (1996) 330-351.
- Albert van der Zeijden, 'Volkscultuur als immaterieel erfgoed. Folklore tussen vermaak en betekenisgeving', in: *Vrijtijdstudies* 23 (2005) nr. 1, 7-16.

Blubberrace

Modderige sport

Hardloopwedstrijd door natte weilanden en modderige sloten

**Jongens, meisjes,
mannen en vrouwen
ploegen zich een
weg door een
zompig weiland.**

**Ze springen over
sloten en iedereen
zit onder de modder:
achter de oren, in de
haren, overal.**

**Hoe blubberiger
hoe beter. Dat is
het motto van de
Blubberrace.**

FOTO'S **Nationale
Beeldbank**

Een blubberrace is letterlijk een race door de blubber. Buurtschap Overleek organiseert er jaarlijks één in samenwerking met Atletiek Vereniging Monnickendam. Het is een parcours van 3,5 kilometer dat dwars door de weilanden van Monnickendam en Overleek loopt. De deelnemers moeten hierbij over ruim twintig sloten weten te springen. Omdat dat niet altijd lukt, wordt het een blubberrace genoemd. De deelnemers belanden regelmatig in de blubbersloten, en dat is juist wat het leuk maakt. Na afloop staat de brandweer van Monnickendam klaar om de bemodderde deelnemers schoon te spuiten.

Van volksgebruik naar officiële wedstrijd

Het idee ontstond in 2005, tijdens de voorbereidende fase van het feest '650 jaar Stadsrechten Monnickendam'. Monnickendam ligt in de gemeente Waterland, waar veel sloten en weilanden zijn. Menig kind groeide op met slootjespringen en andere avonturen in de weilanden. Blubberraces, die ook wel drekraces worden genoemd, zijn hier gemeengoed. Buurtschap Overleek wilde ter ere van het stadsfeest een officiële blubberrace organiseren en vroeg de atletiekvereniging om hulp. Die waren direct enthousiast. De vereniging heeft ervaring met het organiseren van hardloopwedstrijden.

De Blubberrace start en eindigt bij Hoeve Meerzicht, aan de Monnickendam 4 in buurtschap Overleek. De buurtschap zorgt voor de catering, de atletiekvereniging voor het parcours, de inschrijving en veiligheid gedurende de race. Want ook een blubberrace kent z'n gevaren. 'Je weet nooit wat zich onder het wateroppervlak bevindt,' vertelt Paula Kalverboer van Hoeve

Meerzicht. 'De vereniging zorgt dat de sloten veilig zijn, in ieder geval tussen de vlaggen. Bij iedere sloot houdt een vrijwilliger van de atletiekclub toezicht'. De deelnemers moeten ook schoenen aan, de veiligheid staat voorop.

Gezelligheid voorop

Iedereen is welkom om mee te doen aan de Blubberrace, al komen de meeste deelnemers wel uit de buurt. Vaders baggeren met hun kinderen door de modder en hele vriendengroepen doen gezamenlijk mee, meestal fraai uitgedost en duidelijk herkenbaar als groep. Maar ook van buiten Waterland komen mensen op de Blubberrace af. 'We hadden een keer een hele club studenten die meedeed,' vertelt Paula Kalverboer. 'Eén meisje kwam uit de buurt en nam haar hele studentenvereniging mee.' Ook doen atleten uit het hele land mee. De atletiekvereniging heeft de Blubberrace op de wedstrijdkalender op de website staan. 'Er zijn er meestal een stuk of twintig die echt meedoen om de race te winnen, de rest doet voor de lol mee.' Gemiddeld doen er ruim driehonderd mensen mee met de Blubberrace in Monnickendam. Gezelligheid is erg belangrijk. Voor en na de race is er een muziekkapel en worden er hamburgers en bier genuttigd. Het is een hele happening.

Toekomst

Op de vraag of de race voorlopig blijft bestaan, komt van twee kanten een eenduidig antwoord 'Absoluut, we gaan het ieder jaar doen!' verzekert Chiel Spaan, voorzitter van AV Monnickendam. Ook Paula Kalverboer is duidelijk: de race blijft voorlopig. Eigenlijk is het al een traditie, ook al wordt het nog niet zo heel lang officieel georganiseerd. Blubberracen hóórt bij Waterland.

Jaar van het Ambacht

Het Nederlands Centrum voor Volkscultuur en Immaterieel Erfgoed (VIE) heeft 2013-14 uitgeroepen tot het Jaar van het Ambacht. Veel oude ambachten hebben het in Nederland niet gemakkelijk en belangrijke kennis hierover dreigt te verdwijnen. Al met al is dat reden genoeg voor het VIE om de komende twee jaar speciale aandacht te besteden aan ambachten en ambachtslieden.

Eén van de taken van het VIE is de uitvoering van de UNESCO Conventie Immaterieel Cultureel Erfgoed. De Conventie vraagt de aangesloten landen hun ambachten te beschermen. Wereldwijd verdwijnt op grote schaal kennis die nodig is om een ambacht te beoefenen. Ook in Nederland hebben veel ambachten het moeilijk. Hoewel het woord 'ambacht' bij veel mensen positieve associaties oproept met eerlijkheid en authenticiteit, dreigen toch veel ambachten te verdwijnen omdat er te weinig interesse voor is. En dat terwijl de huidige tijdgeest van duurzaamheid en meer aandacht voor authenticiteit perfect past bij de sfeer rondom het ambacht. Een belangrijk knelpunt is de relatieve onzichtbaarheid van veel ambachten. Om dit tijt te keren is het Jaar van het Ambacht uitgeroepen.

Kijk voor meer informatie op www.volkscultuur.nl

Ambachtendag

Op vrijdag 24 mei 2013 organiseren het Nederlands Centrum voor Volkscultuur en Immaterieel Erfgoed en het Fonds voor Cultuurparticipatie een themadag over ambachten. De dag is bedoeld voor iedereen die met hart en ziel betrokken is bij een oud ambacht en wil dat dit blijft voortbestaan. Op de Ambachtendag krijgt u informatie over het UNESCO verdrag, de subsidiemogelijkheden en kunt u kennis maken met de ambachtslieden die de ambitie hebben om op de Nationale Inventaris te komen. Een bekende trendwatcher komt vertellen over de kansen die er zijn voor ambachten, immers de belangstelling voor erfgoed en streekcultuur stijgt en 's middags komen de thema's opleiding, product vernieuwing en verkooppunten aan de orde.

Laat u inspireren op deze dag!
Meer informatie: www.volkscultuur.nl

Themanummer over Ambachten

Het UNESCO Verdrag ter Bescherming van het Immaterieel Cultureel Erfgoed voorziet ook in de bescherming van ambachten, vooral de bedreigde ambachten. Veel ambachtslieden lopen tegen dezelfde problematiek aan: een teruglopend aantal verkooppunten, concurrentie van goedkope massaproducten uit het buitenland, geen opvolging en weinig vastgelegde kennis. Het Nederlands Centrum voor Volkscultuur en Immaterieel Erfgoed en het Fonds voor Cultuurparticipatie willen de komende twee jaar daarom de ambachten ondersteunen door middel van het Jaar van het Ambacht.

Het eerste nummer van *Immaterieel Erfgoed* is een themanummer over ambachten. Hierin staan artikelen over het UNESCO verdrag en het beschermen van ambachten, ambachten in Museum Boijmans van Beuningen en het ambacht van papier scheppen, Hindelooper meubels maken, suiker bakken, klompen maken, henna schilderen, Fries houtsnijwerk en goastok maken.

Het themanummer Ambachten is te bestellen door € 5,00 over te maken op banknummer 810806 ten name van het Nederlands Centrum voor Volkscultuur en Immaterieel Erfgoed in Utrecht, onder vermelding van uw postcode en huisnummer.

Sint Janstrossen

Bij midzomer hoort het feest van Sint Jan, zoals bij midwinter Kerstmis hoort. Van Sint Jan de Doper vieren we, net als bij Jezus, de geboortedag. Bij andere heiligen wordt de sterfdag herdacht. Zowel in het Evangelie als in de Koran wordt Sint Jan genoemd. Hij zou een half jaar voor Christus zijn geboren. Hij werd een wegbereider voor Jezus en verkondigde een boodschap van bekering en verlossing van zonden door de doop. Hij doopte zijn volgelingen in de rivier de Jordaan. Ook Jezus doopte hij. Het feest van Sint Jan wordt op 24 juni overal in Europa gevierd.

Al eeuwen spreekt Sint Jan de mensen tot de verbeelding. Hij wordt op veel plaatsen vereerd en veel kerken en schuttersgilden zijn naar hem vernoemd. Er zijn veel soorten Sint Jansvieringen. Ze hebben allemaal ook te maken met het vieren van de zomer. Zo is er bijvoorbeeld een Sint Jansvuur in Huisen in Gelderland. De Sint Jansvuren zijn eigenlijk levensvuren, vruchtbaarheidsvuren. Een bijzonder gebruik waar geloof en natuur bij elkaar komen, is het zegenen van de Sint Janstrossen. Dit gebruik heeft de laatste jaren in een aantal plaatsen in Noord-Brabant een opleving beleefd.

De legende van Sint Jan

Volgens de legende zou Sint Jan ooit hebben moeten vluchten. Hij vluchtte een huis in, dat zijn achtervolgers niet mochten betreden, omdat toen de zon al onder was. Dat was toen de gewoonte. Om het huis de volgende morgen goed te kunnen herkennen, versierden de achtervolgers het met bloemen. De volgende dag bleken alle huizen van de stad versierd te zijn met bloemen en de achtervolgers konden de heilige niet meer terugvinden. In plaatsen als Moergestel, Duizel, Oerle en Leenderstrijp hangt bij heel veel huizen aan de buitenkant naast de voor- of achterdeur, in ieder geval de deur die het meest gebruikt wordt, een boeket: de Sint Janstros. In Oerle wordt de tros meestal links en in Duizel gewoonlijk rechts van de deur gehangen. Men gelooft dat door het ophangen van de trossen de huizen gespaard worden voor onheil. De samenstelling van iedere tros is anders.

Sint Janstros

In alle trossen zit Sint Janskruid (*Hypericum perforatum*). Rond Sint Jan bloeit dit plantje mooi geel. De plant zou helpen tegen ziekte,

blikseminslag en brand. De plant bevat werkelijk geneeskundige kracht tegen een aantal lichamelijke en geestelijke kwalen, zoals depressies. Volgens de legende heeft Sint Janskruid de naam te danken aan het rode sap dat uit de bloemstengel komt. Het sap is rood, omdat op de plek waar Johannes onthoofd werd dit plantje stond en het bloed van Johannes in zich opnam. Dit sap is trouwens giftig en veroorzaakt ontstekingen. Iedere tros bevat ook korenbloem (onschuld) en notenblad (vruchtbaarheid). Verder kunnen er allerlei andere bloemen en planten aan worden toegevoegd zoals gele lis, rode en witte koekoeksbloemen, lindeblad, margriet, rode en witte roos, anjer, siergras en vergeet-mij-nietje.

Vóór 24 juni gaan de mensen de bloemen zoeken. Mannen, maar vooral ook vrouwen stellen de tros samen. Jan Bax, secretaris van het Schuttersgilde Sint Jan Baptist in Leenderstrijp is er heilig van overtuigd dat er ook varen in moet. Hij zwakt zijn bewering vrijwel gelijk weer af en zegt dat het gaat om het geloof 'achter de tros' en minder om de inhoud.

Zegenen in de kerk

Kitty Tholen, vrijwilligster bij het parochiecentrum in Oerle, vertelt dat ze er bloemen in doet die langs de weg groeien. Kitty is niet geboren in Oerle en heeft even, overigens maar heel kort, moeten wennen aan de rituelen rondom de Sint Janstrossen. Volgens haar bestaat in Oerle het gebruik van de Sint Janstrossen al minstens 32 jaar. Toen zij enkele decennia geleden in Oerle kwam, vroeg haar schoonvader of ze een tros bloemen ter gelegenheid van Sint Jan wilde plukken. Dat deed ze. Hij zei: 'Nu moet je er ook mee naar de kerk om het te laten zegenen.' Ze dacht eerst dat ze voor de gek werd gehouden. Maar haar schoonvader

zei het zo ernstig dat ze toch maar ging. Tot haar grote opluchting kwamen er veel mensen met een boeket in de kerk.

Nog altijd worden in Oerle op 24 juni in een speciale kerkdienst de Sint Janstrossen gezegend. Een paar honderd mensen komen er wel op af. De kerk zit dan ongeveer half vol. De schutterij, het Sint Jansgilde van Oerle, luistert de Heilige Mis op. Net als Kitty gaan veel Oerlenaren na de dienst naar huis om het oude vervallen boeket te vervangen door de nieuwe tros. De oude tros wordt niet zomaar weggegooid, omdat deze gezegend is, maar met eerbied verbrand of verstrooid. Jammer is dat nieuwe bewoners van Oerle het gebruik van de Sint Janstrossen meestal niet overnemen. Kitty constateert ook dat er tegenwoordig mensen zijn die hun boeket niet laten zegenen in de kerk, maar gewoon naast de deur hangen.

Kapel van Sint Jan Baptist

Jan Bax ziet geen terugloop met betrekking tot de gebruiken rondom de Sint Janstrossen. Volgens hem doet haast elk gezin in Leenderstrijp mee. Het dorp telt 450 inwoners. Het valt in Leenderstrijp wel heel erg op als je geen tros hebt hangen.

Net als in Oerle speelt in Leenderstrijp het Schuttersgilde Sint Jan Baptist een belangrijke rol in de kerkdienst waar de trossen worden gezegend. Sinds 1962 wordt in Leenderstrijp ieder jaar op 24 juni een openluchtmis gehouden op het terrein vóór de kapel van Sint Jan Baptist. Vóór die tijd waren er ook wel diensten in de kapel ter gelegenheid van Sint Jan, maar die stonden niet in het teken van het zegenen van de Sint Janstrossen. Die diensten waren heel eenvoudig. In 1962 werd een bestuurslid van het Schuttersgilde Sint Jan

Op Sint Jan wordt de midzomer gevierd.

Met het gilde voorop loopt de stoet naar de Sint Janskapel buiten het dorp.

St. Janskapel in Leenderstrijp.

De gezegende Sint Janstrossen beschermen huis en haard.

Baptist kerkmeester van de parochie Sint Petrus Banden in Leende, waaronder Leenderstrijp valt. Hij zorgde ervoor dat er een grootse Sint Jansviering kwam. In Leenderstrijp wordt sindsdien altijd op 24 juni een viering gehouden.

Openluchtmiss

Als Sint Jan op een zondag valt dan is er in Leenderstrijp om half elf een viering en anders 's avonds om half acht. Voor de openluchtmiss is er buiten een altaar met een overkapping. De gelovigen zitten op banken. De pastoor van Leende gaat voor in de viering. Jeugdleden van het schuttersgilde fungeren in de kleurrijke gilde-uniformen als misdienaren. Bij het wijden van de trossen spreekt de priester een gebed uit: 'Bescherm ons en zegen ons. Zegen ook de trossen, welke wij hebben geplukt en verzameld, want daarin geven wij uiting van ons geloof, dat Gij ons aller Vader zijt, die zorgt en beschermt tegen alle onheil vandaag en alle dagen, tot in de eeuwen der eeuwen. Amen'. Direct na de preek trekt de pastoor zegenend rond door de menigte. Vóór hem loopt dan de kapitein van het schuttersgilde, om de weg vrij te maken. Bij de consecratie wordt het vaandel van het gilde geneigd (omlaag gehouden). Als de Heilige Hostie wordt opgeheven door de priester roffelen de tamboers. De collecte wordt opgehaald in een gildehoed.

Sint Jan is voor de inwoners van Leenderstrijp een bijzondere dag. Vrijwel alle inwoners komen naar de viering. Ook de leden van Jong Nederland uit Leende zijn aanwezig. Verder komen er van heinde en verre mensen. Voor het dorp is het een soort reünie. Jaarlijks komen tussen de 500 en 750 mensen op de zegening af. Volgens Bax blijft de belangstelling stabiel. Het weer bepaalt wel voor een deel de animo. Maar in 2012, toen de viering op zondagochtend om half elf in de stromende regen begon, waren er toch nog circa 600 mensen. Voor het schuttersgilde is 24 juni een hele feestelijke dag, omdat de patroonsdag wordt gevierd. Na de mis gaat het gilde terug naar het Gildehuis voor een gezellig samenzijn en de huldiging van jubilarissen.

Het gebruik van de Sint Janstrossen heeft een lange geschiedenis. Johan Bax herinnert zich dat er ook vóór 1962 trossen bij de deur werden gehangen, maar er is een periode geweest dat de trossen niet tijdens een mis werden gezegend. De traditie van het zegenen van de trossen voert in Brabant echter terug tot in de zeventiende eeuw en wellicht nog verder. Niet alleen in Brabant, maar ook in Vlaanderen en in katholieke gebieden in het oosten van Gelderland was het gebruik wijd verbreid.

Midzomer

Rond de zomerzonnepunt, de naam zegt het al, zijn er keerpunten in de natuur te bespeuren. De zomer is op zijn hoogtepunt. Veel

planten staan in bloei en de voorjaarsplanten zijn al uitgebloeid. De boeren hebben het eerste hooi al binnengehaald. Je ziet de natuur haast groeien. Rond Sint Jan is dan ook de ideale tijd voor het snoeien van hagen en bomen en ... het samenstellen van een kruidenruiker. Vroeger werd de ruiker vaak gemaakt door de oudste nog thuis wonende dochter. De bloemen en planten moesten worden geplukt en niet worden gesneden. In voorgaande eeuwen gebeurde dat in stilte 's avonds op 23 juni, na de eerste Sint Jansmis. Er waren op Sint Jan, net als met Kerstmis, drie heilige missen. Na de mis op de vooravond werd een nachtmis en een dageraadmis gehouden. De troswijding had dan plaats in de nachtmis.

Wonder der natuur

Het gebruik van de Sint Janstrossen is zeker geen algemeen verschijnsel meer in Nederland. Het is nu voornamelijk tot enkele plaatsen in Noord-Brabant beperkt, vooral daar waar Sint Jan de Doper patroonheilige is van een kerk of waar een gilde van Sint Jan actief is. Toch zien we hier en daar een opleving. In Moergestel konden de gelovigen op 21 juni 2009 weer Sint Janstrossen laten zegenen. De plechtigheid vond tegelijk plaats met de jaarlijkse fietszegening. Op sommige plaatsen kan men in een workshop leren hoe een Sint Janstros samengesteld moet worden. Bloemisten verschaffen graag het nodige materiaal. De Sint Janstros verbeeldt nog altijd, of men gelovig is of niet, het wonder der natuur.

Een gildebrouder met de Sint Janstros die hij wil laten zegenen.

KONINGSBOMEN

Het planten van een boom, altijd een linde, ter ere van een lid van het Koninklijk Huis, gaat terug tot in de negentiende eeuw. De eerst bekende 'koningsboom' was een koninginboom, die in 1898 in Leeuwarden werd geplant voor koningin Wilhelmina die toen ingehuldigd werd. Sindsdien staan er in meerdere gemeenten Wilhelmina-, Juliana- of Beatrixbomen. De bomen worden niet alleen op het moment van inhuldiging, maar ook bijvoorbeeld bij een huwelijk of andere feestelijke gelegenheid geplant.

Het bekende Koningin Wilhelminabos bij Dronten heeft een andere oorsprong. Dit bos is geschonken door de stichting Nationale Boomfeestdag in samenwerking met Staatsbosbeheer aan het Koningin Wilhelmina Fonds Kankerbestrijding. Vanaf 2000 zijn in dit bos bomen geplant door nabestaanden van mensen die overleden zijn aan kanker. Het bos is genoemd naar Koningin Wilhelmina, die in 1948 het Nationaal Geschenk ontving en de prijs hiervoor bestemd heeft voor de kankerbestrijding. Dit leidde tot het Koningin Wilhelmina Fonds voor kankerbestrijding. Eén keer per jaar planten in dit bos duizenden mensen een boom.

De stichting Nationale Boomfeestdag is in 1957 opgericht als Landelijk comité Boomplantdag en heet sinds 1980 Stichting Nationale Boomfeestdag. Het doel is om kinderen de waarde van bomen te laten inzien door het planten van een eigen boom. Meestal wordt de Nationale Boomfeestdag op 21 maart of 21 september gehouden. Tegenwoordig zijn er ruim 400 gemeenten die deelnemen aan de Nationale Boomfeestdag en daarmee is het een belangrijk landelijk evenement.

Kermiskinderen

Tijdens het kermisseizoen 2013 is er een bijzonder onderwijsproject over de geschiedenis van de kermis: *kermiskinderen*. Bij dit project gaan burgerkinderen en kermiskinderen aan de slag om op een actieve manier meer te leren over de geschiedenis van de kermis.

Het programma bestaat uit drie lessen. In de eerste les krijgen de leerlingen aan de hand van filmpjes, een tijdsbalk en oude foto's een beeld van de geschiedenis van de kermis. Een bezoek aan de 'echte' kermis met een kijkje achter de schermen is de tweede les. In de derde les gaan de leerlingen persoonlijke verhalen en foto's van de kermis verzamelen: van hen zelf, hun ouders en hun grootouders. De foto's en de verhalen komen op de website te staan. Alle leerlingen krijgen ook het tijdschrift *BoekieBoekie kermis*. Hierin staan fictie en non-fictie verhalen, strips en gedichten over de kermis. De verhalen zijn geschreven door kinderboekenschrijvers en door burgerkinderen.

De website is de plek voor kinderen om alles te weten te komen over de kermis, van vroeger en van nu. Waar de kermiskinderen naar school gaan, hoe het is om op de kermis te wonen, welke kermisattracties er ooit zijn geweest, het staat allemaal op de site www.kermiskinderen.nl. Ook is het project te volgen via Facebook, 'kermiskinderen'.

Luilak vieren

Luilak wordt gevierd op de zaterdag voor Pinksteren. Op Luilak worden langslapers gestraft. Lawaaimakende jongeren rijden op knallende brommers voor dag en dauw door de straten om iedereen te wekken. Ook wordt er kattenkwaad uitgehaald. Een bekend grapje is het insmeren van de ruiten met zeep, boter of eieren, zodat de 'langslaper' zijn ramen moet wassen. Vanaf de zestiende eeuw is Luilak altijd een feest geweest, dat weinig gewaardeerd werd door de autoriteiten en de kerk. Zowel christenen als joden distantieerden zich ervan en schoven elkaar de oorspong van deze ruwe traditie in de schoenen.

Jan ter Gouw schreef in zijn boek *De Volksvermaken* dat het in de zeventiende eeuw een feest was voor 'halfwassen' jongens en volwassen mannen. Ze trokken op met vendels en stokken en leverden slag op de bruggen en pleinen op vrijdagavond en de hele zaterdag voor Pinksteren. Men probeerde toen de scherpe kantjes weg te slijpen door de uitwassen van het feest te verbieden.

Ook nu nog worden er vernielingen aangericht en rotzooi getrapd. Het kat- en muisspel tussen politie en luilakkers is blijkbaar zo aantrekkelijk dat Luilak moeilijk uit te roeien lijkt. Luilak vieren blijft spannend.

Meer informatie: www.traditie.nl

Middeleeuwse sport op de Nationale Inventaris

TEKST **Elise Meier**
FOTO'S **Eddie de Smit**

Krulbollen in Zeeuws-Vlaanderen

Niet veel mensen in Nederland zullen weten wat er bedoeld wordt met krulbollen. Toch is het een oude sport, die al in de Middeleeuwen in ons land beoefend werd. Het doet denken aan petanque, maar dan met grote, afgeplatte, ovalen schijven. Of aan kolven, maar dan zonder slaghout. Krulbollen is aan beide spelen verwant. Het belangrijkste is dat het nog steeds beoefend wordt en dat het sinds kort een plaats verworven heeft op de Nationale Inventaris Immaterieel Cultureel Erfgoed in Nederland. Op 27 juni 2013 wordt de plaatsing tijdens het Mauritstoernooi in IJzendijke gevierd.

‘Het is moeilijk om in één woord te omschrijven hoe het voelt dat we nu op de Nationale Inventaris staan,’ zegt Andy de Schipper, voorzitter van de Nederlandse Krulbol Federatie. ‘Als ik het zou moeten, zou ik zeggen: fantastisch, super! We hebben ontzettend veel aandacht van de media gehad, vooral omdat mensen wilden weten wat krulbollen nu eigenlijk was. Niet alleen van regionale media, maar ook landelijk.’

In het televisieprogramma *Spijkers met Koppen* van Jack Spijkerman kwamen de krulbollen aan het woord. Een verzoek om opnames te maken voor het televisieprogramma *De Wereld Draait Door* werd afgewezen door de krulbolspelers, omdat ze vreesden dat ze belachelijk

gemaakt zouden worden als beoefenaars van een uiterst curieuze sport. Omroep Zeeland, zowel radio als televisie, bracht het nieuws over de ‘erkenning’ heel positief. Er verschenen goede artikelen in het *Algemeen Dagblad* en de *Provinciale Zeeuwse Courant*. De plaatsing op de Nationale Inventaris heeft als direct gevolg dat de pers nu de Nederlandse Krulbol Federatie en het krulbollen heel serieus neemt.

Spelregels

Bij krulbollen gaat het erom een bolle schijf over de grond te rollen, zo dicht mogelijk naar een staak toe. Deze staak van circa 30 centimeter lang is zo’n zeven meter van de spelers in de grond gestoken. De banen zijn ongeveer 5 meter breed en 10 meter lang. ’s Zomers kan het spel buiten op een stuk vlak zand worden gespeeld, ’s winters wordt er gespeeld op overdekte banen. De bol zelf is een dikke schijf

ander, die al in het veld ligt. Dit kan zijn om een bol van de eigen ploeg dichtbij de staak te duwen, of om een bol van de tegenpartij weg te stoten.

Verboden

In de Middeleeuwen waren balspelen mateloos populair, vooral om te gokken. Er werd gegooid en gerold met alles wat men maar in handen kon krijgen: ballen, groot of klein, platte bollen en zelfs met stenen. In het laatste geval had men het over *kloten*: het gooien met stenen naar een bepaald doel. Hierbij mochten nog wel eens ramen en luiken sneuvelen, dus dat werd al snel verboden. Het gokken was trouwens een andere doorn in het oog van de notabelen, die verschillende malen decreten en keuren uit lieten gaan om balspelen te verbieden. Zonder blijvend resultaat. Men neemt aan dat de balspelen vanuit Azië

Bollen en ballen

De bol die tegenwoordig gebruikt wordt, is zo’n 21 centimeter in doorsnede en (minimaal) 8,2 centimeter dik. Vroeger kende men hierin ook diverse varianten. Aanvankelijk waren bal- en bolspelen vooral geliefd bij de adel in het Duitse Rijk, waarna het aansloeg in Vlaanderen. ‘Het is niet bekend waarom het juist in die landen en niet in de buurlanden eromheen zo populair was. Dat moeten we nog eens uitzoeken,’ vertelt Andy de Schipper. ‘In Belgisch Limburg wordt het hier en daar wel gespeeld, maar het meest in Zeeuws-Vlaanderen en in Vlaanderen aan de andere zijde van de grens. En in Amerika. Daar is krulbollen mee naartoe genomen door Vlaamse emigranten.’ In Nederland is krulbollen pas later populair geworden, in de loop van de achttiende en negentiende eeuw. In Zeeuws-Vlaanderen

Bij krulbollen gaat het erom een bolle schijf over de grond te rollen, zo dicht mogelijk naar een staak toe.

met afgeronde randen met een doorsnede van 18 tot 22,5 en een dikte van ruim 8 centimeter. Aan één kant is de ronde schijf iets afgevlakt, dit wordt de *loop* genoemd. Hierdoor volgt de bol een ellipsvormige baan, een soort effect.

Men speelt in kleine ploegen van twee, drie of vier personen tegen elkaar. Man tegen man of vrouw tegen vrouw is ook mogelijk. Zoals gezegd moet de bol zo dicht mogelijk naar de staak gerold worden, het liefst binnen 20 centimeter ervan af. Als hij niet ver genoeg komt, is hij *te kort gebold*, als hij er voorbij gerold is, is hij *te hard gebold*. Men kan op twee manieren rollen: bollen of schieten. Bij bollen wordt de bol naar de staak gerold. Bij schieten stoot men de eigen bol tegen die van een

naar Zuid-Europa zijn gekomen en van daaruit naar het noordwesten van Europa. Men onderscheidt verschillende soorten balspelen, waarbij bijvoorbeeld kegelspelen een soort zijn. Hierbij is het de bedoeling om óf de bal of ballen zo dicht mogelijk bij een doel te gooien of te rollen, óf om iets (houten blokje, steen, kegel) om te gooien. Krulbollen is waarschijnlijk afgeleid van de eerste vorm van kegelen, met als groot verschil dat er geen ronde ballen gebruikt worden, maar bollen. De vorm van de typisch ellipsvormige baan die de bol maakt zou best wel eens de reden van de huidige naam van het spel kunnen zijn: krulbol. Vroeger was het spel ook onder andere namen bekend: rolle bolle, vloerbol, zottebol of gewoon bollen.

was het bolspel al in de Middeleeuwen bekend, maar het werd pas echt populair met de komst van Vlaamse landarbeiders naar die streken in de negentiende eeuw.

Zeeuws-Vlaanderen

In de negentiende eeuw zijn in Zeeuws-Vlaanderen verschillende krulbolverenigingen opgericht, onder meer in Aardenburg, Sluis, IJzendijke en Oostburg. Ongeveer vanaf die tijd is ook de competitie tussen de verschillende gemeenschappen opgekomen en werden er ’s zomers regelmatig wedstrijden georganiseerd, die druk bezocht werden. ‘Tegenwoordig is het wedstrijdelement wat minder, men speelt vooral voor de ontspanning’, vertelt De Schipper. ‘In Amerika zijn ze wel meer bezig

met het competitieve element, wellicht dat we ooit nog eens internationaal iets organiseren.'

In de loop van de tijd zijn er wel diverse veranderingen in het spel opgetreden. Vroeger werd er met van alles gerold, van stenen tot schijven van verschillend materiaal. Tegenwoordig is de schijf van fenolhars met katoenvezels gemaakt. Vroeger was er ook een achterlijn, waar de schijven niet voorbij mochten rollen, anders was de speler uit. Tegenwoordig wordt dat niet meer gedaan. Ook was de puntentelling vroeger vrij ingewikkeld. Al met al is het spel eenduidiger en simpeler geworden in de loop van de tijd.

Nationale Inventaris

'We hebben de aanvraag voor de plaatsing op de Nationale Inventaris zo breed mogelijk aangepakt, tot en met de steun van de wethouders van gemeenten waarbinnen diverse krulbolverenigingen zijn gehuisvest - Sluis en Terneuzen - aan toe.' Andy de Schipper vertelt enthousiast verder: 'Speciaal voor de aanvraag zijn er initiatieven ontwikkeld om te komen tot een koepelorganisatie voor de zeven krulbolverenigingen in Nederland: de Nederlandse Krulbol Federatie. Het overlegt nu eenmaal eenvoudiger vanuit één organisatie. Bijna alle lokale verenigingen hebben zich aangesloten, alleen Breskens wil eerst de kat nog uit de

boom kijken. Er was een tijdje geleden een plan voor de oprichting van een aspirantvereniging in Hoofdplaat, waar het al meer dan honderd jaar niet meer gespeeld werd. Maar dat kon toen door allerlei gemeentelijke bepalingen niet doorgaan. Nu krijgen de krulbolspelers in Hoofdplaat wellicht van de gemeente een eigen home. Hier hebben we dus te maken met de wet van de stimulerende achterstand. Dat de gemeente Sluis zich daarvoor wil inzetten, heeft duidelijk te maken met de plaatsing van het krulbollen op de Nationale Inventaris Immaterieel Cultureel Erfgoed in Nederland. De gemeente ziet nu dat krulbollen een belangrijke sport is met een zeer waardevolle traditie.'

Veranderingen op korte termijn

Andy zegt dat hij over twee jaar een aantal plannen gerealiseerd wil zien. Hierop wil hij dan afgerekend worden. De nieuwe federatie wil zich zeer nadrukkelijk meer richten op de jeugd. Er moeten wedstrijden voor jongeren komen. Hij ziet wel dat het door het gebrek aan vrijwilligers lastig is om nieuwe activiteiten te organiseren. Niettemin heeft hij goede hoop. Hij wil de statusverhoging van krulbollen door de plaatsing op de Nationale Inventaris ook meer 'uitputten' richting scholen. 'Nu wordt er al wel kinderbollen georganiseerd en gaan we soms langs basisscholen om daar uitleg te

geven. Maar dat moet nog verder geprofessionaliseerd worden met goed foldermateriaal en dergelijke. Er is nog genoeg te doen, maar dit succes hebben we!' Het werven van vrijwilligers die zich inzetten voor de sport heeft voor Andy grote prioriteit.

Mauritstoernooi

Een andere interessante ontwikkeling op de korte termijn heeft te maken met het Maurits-toernooi. Dit toernooi wordt sinds 2009 gehouden, telkens in het laatste weekend van juli. De directe aanleiding voor het opzetten van een toernooi was het 'Jaar van de tradities'. Op het komende toernooi worden nu ook twee andere sporten gepresenteerd die we ook tot immaterieel erfgoed kunnen rekenen. Het gaat om beugelen en kaaibakken. Deze laatste sport wordt op sommige plaatsen in Oost-Groningen beoefend. Andy de Schipper en andere krulbollers hebben op de trefdagen van het VIE contacten gelegd met de beoefenaars van deze sporten. Het is heel duidelijk dat de trefdagen bijdragen aan de versterking van het immaterieel erfgoed. De organisaties kunnen elkaar helpen te versterken. Op de eerste dag van het toernooi, 27 juli, is er een optreden van de Koninklijke Militaire Kapel Johan Willem Friso. Ook deze kapel vertegenwoordigt immaterieel erfgoed en kent een oude traditie. Ze is weliswaar pas opgericht in 2005, maar zet de traditie voort van de Koninklijke Militaire kapel uit Den Haag (opgericht in 1829) en de Johan Willem Friso Kapel uit Assen (opgericht in 1819).

Geschiedschrijving

Door het aanvragen van de plaatsing van krulbollen op de Nationale Inventaris zijn de initiatiefnemers zich ervan bewust geworden dat het belangrijk is dat de geschiedenis van hun traditie goed wordt vastgelegd. Addy erkent dat er pas sinds twee jaar echt aandacht is voor archiefvorming. De draaiboeken van het Mauritsstoernooi worden nu netjes bewaard bij de voorzitter van de Nederlandse Krulbol-federatie. Historicus Bert van Gelder is bezig met het beschrijven van de geschiedenis van het krulbollen. In dat kader wordt ook archief- en documentatiemateriaal verzameld. De rijke traditie van het krulbollen wordt zo vastgelegd om het voor de komende generaties levend te houden.

Met dank aan drs. Bert van Gelder.

's Zomers wordt het krulbollen buiten op een stuk vlak zand gespeeld, 's winters wordt er gespeeld op overdekte banen.

De Nationale Inventaris Immaterieel Cultureel Erfgoed helpt ons om het krulbollen voor de toekomst veilig te stellen.

De draak is een technisch hoogstandje en kan echt vuur spuwen.

Kermis spel in Beesel

In het dorp Beesel in Limburg wordt elke zeven jaar een kermis spel opgevoerd waar de hele bevolking bij betrokken is: het Draaksteken. De geschiedenis gaat terug tot 1736, toen in de bronnen werd opgetekend dat op kermismaandag het gilde van Sint Georgius onder het zingen van het Sint Jorislied in de gildekamer het verhaal van Sint Joris en de draak opgevoerd had. Het Draaksteken in Beesel staat sinds kort op de Nationale Inventaris Immaterieel Cultureel Erfgoed in Nederland.

TEKST Saskia van Oostveen
FOTO'S Stichting Draaksteken Beesel

Het was een grote dag voor Beesel: 14 december 2012. Een zaal vol draaksteek-enthousiasten wachtte op de presentatie van het nieuwe boek over deze typisch Beeselse traditie: *Draaksteken. Sint Joris leeft voort in Beesel*, van Sanne Verdonck. Een feestelijk moment voor de Beeselnaren, die zich in groten getale inzetten om het Draaksteken iedere keer nóg mooier en boeiender te maken. Elke zeven jaar is vrijwel iedereen in Beesel erbij betrokken en voeren ze vier dagen lang de legende van Sint Joris en de draak op. Nu is de lange, interessante historie van de traditie en vooral de hedendaagse uitvoering en alles wat daarbij komt kijken, te boek gesteld. Inclusief de dragers ervan, de mensen die het allemaal mogelijk maken, de inwoners van Beesel.

Enthousiasme alom!

De burgemeester en de wethouder waren gekomen en ook Ineke Strouken, de directeur van het Nederlands Centrum voor Volkscultuur en Immaterieel Erfgoed (VIE). Men vroeg zich stilletjes af waarom zij er ook was. Dat werd al snel duidelijk, want er stond het opgetogen Beesel nog een verrassing te wachten. Er werd bekendgemaakt dat het Draaksteken in Beesel was opgenomen op de Nationale Inventaris van Immaterieel Cultureel Erfgoed in Nederland. Toen barstte het feest los in alle uitbundigheid.

Heel erg trots

De voorzitter van de Stichting Draaksteken Beesel, Hans van Kruchten is heel, heel erg trots: 'Het is vooral een gevoel van erkenning. Dit klinkt cliché-achtig, maar dat is het wel: erkenning voor het dorp en de mensen!' Ook de burgemeester van Beesel, Petra Dassen-Housen, voelt zich nauw betrokken: 'Het enthousiasme dat van de mensen afstraalt zodra ze het over het Draaksteken hebben... ze krijgen er energie van.' Wat betekent de plaatsing van het Draaksteken op de Nationale Inventaris voor de burgemeester zelf? 'Ik ben blij, opgetogen, het is een ontzettende erkenning! Voor het dorp, voor de inwoners. Want ze doen het echt allemaal zelf, van haver tot gort. Zonder subsidies en inmenging van ons.' Wethouder Smolenaars kan dit alleen maar beamen: 'Het is een fantastische waardering voor de Beeselse gemeenschap. En ik ben trots. Trots dat we het hebben! Maar', benadrukt hij, 'het is de inspanning van het dorp.'

Van het hele dorp

Draaksteken is een enorm, zevenjaarlijks openluchtsppektakel, waaraan bijna de hele bevolking van deze Limburgse plaats meewerkt. Wie niet als toneelspeler optreedt, is bezig met één van de vele andere achtergrondwerkzaamheden. Of beijvert zich om het eigen huis met draken te versieren, want het hele dorp 'draakt' in deze vier dagen. Vele maanden

van voorbereiding zitten erin. Ruim 500 Beeselnaren spelen een rol in het spel. Ook zorgen de inwoners van het dorp zelf voor de kostuums, de bouw van de draak – die wel 14 meter lang is en echt vuur spuwt! – de training van de dertig paarden, de bouw van de tribune voor 2500 toeschouwers per voorstelling, het enorme decor en alles wat er nodig is om van het Draaksteken elke keer weer een spetterend succes te maken. En nèt ietsje anders dan de keer ervoor, want het moet altijd weer spannend zijn.

Georgius van Cappadocië

Het Draaksteken is gebaseerd op de legende van *Sint Joris en de draak*. Dit was een heel populair verhaal in de Middeleeuwen. Het verhaal speelt zich af in Silena, het huidige Libië. De stad werd geteisterd door een bloeddorstige draak. Om zijn honger te stillen en verdere problemen te voorkomen offerden de inwoners dagelijks twee schapen aan het monster. Na een tijdje waren de schapen vrijwel op en de enige oplossing was het offeren van één schaap en één menskind. Bij loting werd bepaald wie aan de draak ten prooi zou vallen. Op een dag beschikte het lot dat de prinses aan de draak gevoerd moest worden.

Juist toen zij zich naar de draak begaf, kwam daar een dappere ridder aanrijden die het voor de knappe koningsdochter opnam. Hij heette Georgius (Joris) van Cappadocië. Hij bevocht de draak en nam het dier zwaargewond mee naar de stad. Hier beloofde hij het monster te doden, als alle inwoners, inclusief de koning, zich lieten dopen. Hierop bekeerden de mensen zich tot het christendom en stak Joris de draak dood.

De oudste vermelding van het Draaksteken in Beesel dateert uit 1736. De gildebreders van schutterij Sint Georgius staken op kermis-maandag de draak neer in de gildekamer. Hierbij zong men het Sint Jorislied. Tot de

Franse bezetting (1797-1813) werd ieder jaar de draak gestoken. Daarna om de paar jaar. Dat de draak nauw verbonden bleef met Beesel, blijkt uit het feit dat de draak is opgenomen in het gemeentewapen.

De schutterij fuseerde eind negentiende eeuw tot de nieuwe Schutterij-Broederschap Sint Georgius en Sint Sebastianus. De nieuwe schutterij bleef het Draaksteken organiseren. Wel voerde zij een belangrijke verandering door, want het spel werd vanaf nu opgevoerd in drie bedrijven en met veel sprekende rollen. De rollen in het spel waren echter alleen weggelegd voor leden van de schutterij. Pas toen in 1935 het Uitvoerend Comité Draaksteken werd opgericht binnen de schutterij, kwam hier verandering in. Het comité ging om de zeven jaar een opvoering organiseren. In 1981 ging de organisatie van het Draaksteken over van de schutterij naar de Stichting Draaksteken Beesel, die tot op de dag van vandaag verantwoordelijk is voor het spektakel.

Drakenbloed

Het Draaksteken leeft echt in Beesel, iedereen doet eraan mee, jong en oud. Alles wordt

gedragen door vrijwilligers. Iedereen die geboren is in Beesel of er woonachtig is, mag meedoen. De enige betaalde kracht in het geheel is de regisseur. Hij is ook de enige die niet uit Beesel hoeft te komen. De traditie van het Draaksteken wordt van generatie op generatie doorgegeven. De Beeselnaren spreken ook wel van het 'drakenbloed' dat door hun aderen stroomt. Eigenlijk komt het erop neer dat 'Beesel' en 'Draaksteken' altijd in één adem genoemd worden. Het is echt de trots van het dorp. Burgemeester Dassen vertelt: 'Niet alleen als burgemeester ben ik geïnteresseerd in het Draaksteken. Ook als persoon voel ik me erbij betrokken. Het vervoert je, je wordt meegezo-

gen in het enthousiasme. Iedereen doet eraan mee, dat wil niemand missen. Het Draaksteken leeft echt dorpsbreed. Dat is waarom de traditie zo levend is. Het dringt tot in de haarvaten door'.

Als het Draaksteken er weer aan zit te komen, versieren alle inwoners hun huizen met de blauw-gele vlaggen. Ook in carnavalstijd worden deze drakenvlaggen stevast opgehangen in Beesel. Veel organisaties en bedrijven in het dorp hebben een naam die verwijst naar het spel. Lokale ondernemers hebben een collectief opgericht om zoveel mogelijk uit het draken-thema te halen. Zo is 'drakenbloed' wijn die in Beesel verkocht wordt en wordt er 'drakenvlaai' gebakken. Ook is er een particulier initiatief voor een themapark 'Drakenrijk'. Naar verwachting gaan dit jaar de eerste palen de grond in.

Nieuwe evenementen

Het doorgeven van de traditie gaat eigenlijk vanzelf, lijkt het. Het Draaksteken wordt gedragen door meerdere generaties in de Beeselse families. Grootouders die meedoen, namen hun kinderen en nu hun kleinkinderen mee. Wethouder Smolenaars: 'Het is heel leuk

Wij zien de plaatsing op de Nationale Inventaris als een vorm van erkenning voor het dorp en de mensen.

Elke zeven jaar is vrijwel iedereen in Beesel bij het Draaksteken betrokken.

een mini-versie van het Draaksteken op, met een zelfgebouwde draak. Hierdoor krijgen ze al vroeg het 'drakenvirus' mee. Ook in het 'echte' Draaksteken kunnen zij meedoen, er zijn ook rollen voor kinderen.

Het 'nostalgisch Draaksteken' is een kleine, oudere variant van het Draaksteken zoals die vroeger aan de rand van de Maas werd opgevoerd. Nog maar weinig mensen kunnen zich dat herinneren. Om de gevoelens van toen weer boven te halen besloot men om het 'nostalgisch Draaksteken' weer op te voeren, met aansluitend een mis. Een heel populair aan het hedendaagse spel verbonden evenement is de 'Nacht van de Draak', een feestavond na afloop van de zes voorstellingen. In 2002 was er voor het eerst een historische optocht, die in één middag 25.000 bezoekers trok.

Gedragen door vrijwilligers

Het Draaksteken wordt gerund en gedragen door de vrijwilligers, de inwoners van Beesel. Zij zetten zich vol overgave om de zeven jaar in om het spel tot een succes te maken. Maar hier ziet de voorzitter van de stichting tegelijk ook een valkuil. 'Want,' waarschuwt Van Kruchten, 'de medewerking van de inwoners moet je niet als iets vanzelfsprekends gaan zien. Je moet eraan blijven werken. Ook op andere momenten moet er voldoende aandacht zijn, bij een jubileum, een begrafenis of ander belangrijk moment. Betrokkenheid, ook bij kleine dingen, is heel belangrijk.'

Een ander knelpunt hangt samen met deze enthousiaste groep vrijwilligers. 'We hebben last van bevolkingskrimp, zoals veel gemeenten in Limburg. We hebben onlangs een jaar gehad waarin er maar acht baby's zijn geboren. Nu doen er nog 500 mensen mee, misschien over een aantal jaar nog maar 300 of zelfs 200. Ook de vergrijzing hangt hiermee samen natuurlijk.' Om de draak ook tussen de edities van het Draaksteken door te promoten, bekijkt de stichting of het mogelijk is om een museum te realiseren. 'Het zou mooi zijn om het Draaksteken permanent in Beesel te kunnen laten zien', zegt Van Kruchten.

Om knelpunten op te lossen, heeft de stichting ook contacten met andere 'Sint Joris en de draak-steden' in Europa. Zij wisselen ervaringen en tips uit. Zo hebben ze in Beesel de historische optocht afgekeken van het Duitse Furth im Wald en het sloeg direct aan. Burgemeester Dassen: 'Het is echt nogal wat, om op de Nationale Inventaris van Immaterieel Cultureel Erfgoed in Nederland geplaatst te worden. Daar kom je niet zomaar op. Je moet echt een goed plan hebben om de traditie door te geven. Nou dat zit hier in Beesel wel goed, als iets zó gedragen wordt... Daar kun je niet omheen en dat wil je ook niet.'

Valkerij

In *Valkerij. Topsport in vogelvlucht* wordt de geschiedenis van deze oude sport, die over de hele wereld werd en wordt beoefend, uiteengezet. Verder komt uitgebreid aan bod waarom Nederland zo'n speciale rol heeft gespeeld in de geschiedenis van de Europese valkerij. Hoewel Nederland geen adellijke hoven van formaat heeft gekend, waren valkeniers van onze bodem wijd en zijd bekend. Deze oude sport, die over de heel wereld beoefenaars kent, heeft tijden van grote glorie en diepe dalen gekend. Na bijna te zijn verdwenen, leeft valkerij tegenwoordig in een nieuwe vorm voort en ziet zich voor uitdagingen gesteld die samenhangen met toenemende verstedelijking en een grotere afstand tot de natuur.

Elise Meier, *Valkerij. Topsport in vogelvlucht* (Uitgeverij Pharos/ Nederlands Centrum voor Volkscultuur en Immaterieel Erfgoed, 2012) Prijs € 14,50

Bert Jurling, *Menselijk Bedrijf, van werkplaats tot eeuwigheid* (Pharos / Nederlands Centrum voor Volkscultuur en Immaterieel Erfgoed, Utrecht 2012) Prijs € 14,50

Draaksteken

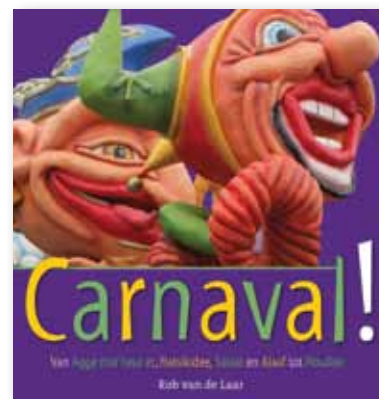
Enmaal in de zeven jaar wordt in het Limburgse Beesel het spektakelstuk 'Sint Joris en de draak' opgevoerd. Het hele dorp doet hier op de een of andere manier aan mee, al honderden jaren lang. Mensen versieren hun huizen in middeleeuwse stijl, er zijn verschillende optochten en er is een reeks van voorstellingen die geheel door de enthousiaste amateurs uit het dorp worden verzorgd. De enige professional is de regisseur, steeds een andere, die elke keer het stuk op een andere manier moet vormgeven. De uitvoeringen trekken elke keer veel toeschouwers van binnen en buiten het dorp. Jong en oud spannen zich vol overgave in om dit oude stuk in een hedendaags jasje te steken en sinds kort staat deze traditie dan ook op de Nationale Inventaris van Immaterieel Cultureel Erfgoed in Nederland.

Sanne Verdonck, *Draaksteken. Sint Joris leeft voort in Beesel* (Uitgeverij Pharos/ Nederlands Centrum voor Volkscultuur en Immaterieel Erfgoed, 2012) Prijs € 14,50

Carnaval

Het carnaval vieren in Noord-Brabant kent een hele grote verscheidenheid. Iedere stad en elk dorp geeft er zijn eigen invulling aan. Maar één ding is overal hetzelfde: het gaat om verbroedering, rangen en standen gelden niet en Prins Carnaval is drie dagen de baas. In dit boek wordt de geschiedenis van het carnaval in Brabant belicht. Al in de Middeleeuwen was vastenavond een populair feest waar iedereen aan meedeed. Het historisch overzicht wordt afgewisseld met verhalen over regionale tradities en anekdotes.

Rob van der Laar, *Carnaval! Van Agge mar Leut et, Hatsikidee, Salaai en Alaaf tot Houdoe* (Pharos / Nederlands Centrum voor Volkscultuur en Immaterieel Erfgoed, Utrecht 2011) Prijs € 14,50

Driekoningen- zingen

Op 6 januari trekken kinderen in het zuiden van Nederland en in Vlaanderen langs de deuren. Ze zijn prachtig verkleed als de Drie Koningen - Caspar, Balthasar en Melchior - en ze zingen bedelliedjes om daarmee geld op te halen voor een goed doel of snoep. Het voortbestaan van het Driekoningenzingen loopt gevaar. Een actieve werkgroep onderneemt pogingen om de traditie te behouden. De kinderen zelf leveren de belangrijkste bijdrage, door de vaak eeuwenoude liedjes van een eigentijdse tekst te voorzien.

Paul Spapens, *Driekoningenzingen, Van legende tot levende traditie* (Pharos / Nederlands Centrum voor Volkscultuur en Immaterieel Erfgoed, Utrecht 2011) Prijs € 14,50

Goed besturen

Praktisch van opzet is de handleiding *Beleid en praktijk*. In de UNESCO conventie van het immaterieel erfgoed krijgen de plaatselijke gemeenschappen en organisaties een centrale rol toebedeeld in het beheer van het eigen erfgoed. Met het boek willen we vrijwilligersorganisaties scholen in deze belangrijke taak en ze de stap laten maken naar erfgoedzorg. Daarvoor is het belangrijk dat ze ook hun bestuur op orde hebben. Het besturen van een vrijwilligersorganisatie moet tegenwoordig voldoen aan de vereisten van 'good governance'. Deze handleiding wil hun daarvoor handreikingen bieden. In verschillende provincies zijn al cursussen opgezet, waarin deze handleiding als cursusmateriaal gebruikt wordt.

Herman Meddens, *Beleid en Praktijk, Handleiding voor historische verenigingen* (Nederlands Centrum voor Volkscultuur, Utrecht 2011) Prijs € 17,50

Zilveren vloot

Een tentoonstelling maken, een evenement organiseren of een boek uitgeven. Het kost allemaal geld dat er te weinig of helemaal niet is. De normale exploitatie levert al hoofdbrekens genoeg op, laat staan nieuwe activiteiten. Er is genoeg geld in Nederland. De vraag is echter hoe je geldbronnen kunt vinden en aanboren. Bij het organiseren van culturele activiteiten komt veel kijken. Het is daarom altijd raadzaam om een gedegen projectplan en een plan van aanpak voor de fondsenwerving op te stellen. Dat beperkt de kans op onverwachte tekorten. Het is ook goed om het potentieel van de eigen organisatie in kaart te brengen. Vaak hebben vrijwilligers bepaalde know-how die goed aan te wenden is. Het kan verfrissend zijn om bij het zoeken naar middelen het blikveld te verruimen.

Jan Klumper en Marjolein Lamme, *Heb je wel gehoord van de zilveren vloot?* (Nederlands Centrum voor Volkscultuur, Utrecht 2008) Prijs € 17,50

Almanak

Sinds de Nederlandse regering heeft aangegeven de UNESCO conventie over het immaterieel erfgoed te willen ratificeren, is er veel discussie over het nieuwe beleid. In de Tweede Kamer was er verwarring over de gehanteerde termen. Want wat is volkscultuur? En, als je deze definieert als de cultuur van het dagelijks leven, is het dan wel nodig dat de overheid er beleid op ontwikkelt? De nieuwe publicatie *Immaterieel erfgoed en volkscultuur. Almanak bij een actueel debat* zet de gehanteerde begrippen op een rij en plaatst ze in een context. Niet alleen wordt ingegaan op de inhoud van het debat, maar ook op de vraag waarom dit debat soms gevoelig ligt. In het hoofdstuk over de verschillende mogelijke doelstellingen van beleid, staan begrippen centraal als cultuurparticipatie, sociale cohesie en integratie en culturele diversiteit.

Hester Dibbits, Sophie Elpers, Peter-Jan Margry, Albert van der Zeijden, *Immaterieel erfgoed en volkscultuur. Almanak bij een actueel debat* (University Press, Amsterdam 2011) Prijs € 14,50

Dierendag

TEKST Marcel Bergema
FOTO'S Nationale Beeldbank

In het najaar staan de dieren in de belangstelling, en wel op twee zeer uiteenlopende manieren. Op dierendag vertroetelen we onze dieren. Dat wil zeggen, de dieren waar we een band mee hebben en dat zijn lang niet alle dieren. En november is de slachmaand, wat herinnert aan de tijd waarin we ons met een toereikende voedselvoorraad moesten voorbereiden op een winter die lang en streng kon zijn. Die zorg kennen we nu niet meer maar het najaar is wel de tijd waarin veel restaurants een speciaal wildmenu op de kaart zetten. Daarmee blijft de vreemde contradictie van het najaar – dieren koesteren en dieren doden – voortbestaan.

Feest dus voor mens en dier op 4 oktober. Een dag die iedereen kent en die daarmee goed past in de kalender van de internationale themadagen: Valentijnsdag, de Dag van de Arbeid, Moederdag, Vaderdag.

Voor bijna iedereen heeft dierendag iets feestelijks. Voor het huisdier dat iets extra lekkers krijgt, zonder trouwens het besef waarom juist die vierde oktober zo bijzonder is, voor schoolkinderen die rond die dag aan een dierenproject meedoen, voor de verkoper van dierbenodigdheden omdat de omzet piekt, voor organisaties die zich inzetten voor dierenwelzijn en zelfs voor de kerken en parochies die ter gelegenheid van dierendag de gelovigen de gelegenheid bieden hun huisdier te laten zegenen.

Veranderende rol van dieren

Dat we zoveel van onze dieren zijn gaan houden, heeft alles te maken met de veranderende rol van het dier. In die rol worden de dieren die we thuis hebben steeds meer

vermenselijkt. Bijna niemand heeft meer een varken voor de slacht en een hond is er niet meer primair om het erf te bewaken. Huisdieren zijn huisgenoten geworden en worden door de baasjes gezien als een lid van het gezin. Niet zelden wordt in overlijdensadvertenties naast de familieleden ook de naam van een hond of poes vermeld. Als het dier zelf overlijdt, begraven wij hem in de tuin of geven wij hem een graf op een dierenkerkhof. Een paard wordt beschouwd als een vriend bij het sporten en er is afschuw als een paard zonder dat we het weten leverancier van vlees blijkt te zijn. Analooq aan het Kankerfonds voor mensen is er dit jaar ook een Kankerfonds voor dieren opgericht. Allemaal tekenen dat het huisdier meer en meer als een heel dierbare vriend wordt beschouwd.

De economische betekenis van dieren, met name bij de vleesproductie, onttrekt zich aan het zicht. Publiek kan en wil niet komen kijken in een abattoir, de bio-industrie kennen we via de media. Maar zelden hebben we er met eigen

ogen iets van gezien en dat is ook meestal niet de bedoeling. Velen die toch bewust bezig willen zijn met dierenwelzijn, met dierenleed, zijn vegetariër geworden. Een dierenvriend ziet dieren als vrienden en de toegenomen welvaart biedt die mogelijkheid: er zijn immers veel meer soorten voedsel te koop en een wagen kan beter voortbewogen worden door een motor dan door een hond of een paard. In de rijke westerse landen is voor het zichtbare deel van de dieren de positie wel heel anders dan pakweg een eeuw geleden.

Franciscus van Assisi

Toch heeft dierendag zijn naam ontleend aan een oude heilige. Op 3 oktober 1226 stierf Franciscus van Assisi, de grondlegger van de kloosterorde van de franciscanen, de dag erna was er een grote processie voor zijn begrafenis. Deze dag werd later gewijd aan het dier. (Dat zijn sterven de nadruk krijgt is normaal vanuit het traditionele geloofsogpunt: op de geboortedag begint het aardse leven maar op de sterfdatum neemt het eeuwige leven een aanvang.

Een dag om te blijven gedenken dus!) Franciscus is de geschiedenis ingegaan als een oprechte dierenvriend en liefhebber van de natuur in het algemeen. Iedereen kent wel het verhaal dat hij een preek gehouden zou hebben voor de vogels. Twijfelachtig of het echt gebeurd is, maar wel een verhaal dat sterk tot de verbeelding spreekt, bij katholieken maar ook bij protestanten.

In de twintigste eeuw nam de belangstelling voor het leven van Franciscus als dierenvriend sterk toe. Toen in 1929 in Wenen door dierenbeschermers een internationaal congres werd gehouden, werd 4 oktober uitgeroepen tot internationale dag van het dier. Of concreter: de dag van de rechten van het dier, in Nederland gevierd vanaf 1930. Al veel eerder waren er mensen die zich het lot van dieren aantrokken. Zo was in Den Haag al in 1864 de Vereniging tot Bescherming van Dieren opgericht. In Nederland zouden er nog vele volgen. Deze organisaties verenigden zich in 1877 tot een landelijke vereniging die we

allemaal kennen als, kortweg, de Dierenbescherming.

Dierenwelzijn

Hoe staat die Dierenbescherming nu tegenover het fenomeen dierendag? Persvoorlichter Dik Nagtegaal legt uit dat het vieren van dierendag als heel positief wordt ervaren. 'Ook anno nu is aandacht voor dierenwelzijn noodzakelijk. Het is mooi dat mensen op deze dag even extra stilstaan bij hun eigen huisdier en dit wat meer dan normaal aandacht geven. Daarnaast is het een mooie aanleiding om dierenwelzijn in een breder verband onder de aandacht te brengen.'

Toch lijkt het erop dat dierendag vroeger meer dan nu een dag was waarop aandacht voor problemen rond dieren werd gevraagd en dat het nu meer een huisdierenvertroeteldag is. Klopt dat beeld wel? 'Nee, ook nu gebruikt de Dierenbescherming de aandacht rond dierendag om een specifiek onderwerp of probleem onder de aandacht te brengen. Zo hebben we

Onze relatie met huisdieren is veranderd. Het zijn onze maatjes geworden.

Op dierendag worden onze dieren vertroeteld.

verleden jaar aandacht gevraagd voor wat we noemen 'vergeten dieren'.

'Dierendag is vooral een commercieel feest geworden waarin aandacht wordt geschonken aan dieren die het toch al goed hebben. Wij vragen aandacht van de politiek en van het publiek voor mishandelde, opgehokte en doorgefokte dieren. De overheid laat momenteel vrijwel alles aan de marktpartijen over, laat na om de duurzaamheid te stimuleren en bezuinigt op de natuur.' Daarbij pleit de Dierenbescherming voor het opstellen van de 'korte lijst' met daarop de dieren die als huisdier gehouden mogen worden, voor meer handhaving en wetgeving op het gebied van dierenwelzijn, voor dier-vriendelijke veehouderij en voor alternatieven voor dierproeven.

Ook dit jaar zal 'een grootse multimedia campagne' gevoerd worden rondom dierendag. Het doel is deels voorlichting en bewustwording en deels fondsenwerving.

Dierenbranche

Natuurlijk is het waar dat diierendag ook een commercieel aspect heeft. Voor de winkels waar dierbenodigdheden worden verkocht is diierendag, en vooral de tijd kort ervóór, een belangrijke tijd. Dibevo is de belangenvereniging voor ondernemers in wat genoemd wordt de 'gezelschapsdierenbranche', van de groot-handel tot de dierenpecialzaken, de pensions en de trimsalons. Voorzitter J.Th. de Jongh zegt: 'De branche merkt duidelijk wat we noemen de humanisering van het huisdier, het dier als lid van het gezin. En dat zijn heel veel dieren: in Nederland naar schatting 31 miljoen. Niet alleen katten en honden, ook de knaagdieren, de aquariumdieren, de vogels en de

reptielen worden op diierendag extra verwend. Je mag niet verwachten dat het dier daar enig besef van heeft, maar een dier heeft nu eenmaal de behoefte aan zorg en de mensen hebben de behoefte om te verzorgen, daar is niets tegen.'

Zegeningen

Dat we, vooral op diierendag, onze dieren het beste toewensen blijkt uit de vieringen in steeds meer kerken, waarbij de meegebrachte huisdieren gezegend worden. Vanouds een katholiek gebruik: niet alleen een kerkgebouw wordt ingezegend, ook de eigen woning of zelfs een auto kan de zegen ontvangen van de pastoor. In kleine parochies in Brabant en

Limburg komt het vanaf de tweede helft van de vorige eeuw voor dat er op diierendag een speciale viering wordt gehouden en de dieren met wijwater gezegend worden, zonder dat dit als iets heel bijzonders wordt ervaren. Maar in de Randstad trekt een dierenzegening meer de aandacht van media en publiek.

In de Vredeskerk in Amsterdam was op diierendag 1999 de eerste dierenzegening, een vrolijke viering waarbij ook het lied 'Er zaten zeven kikkertjes' en andere bekende dierenliedjes gezongen werden. Elly Visser werkt bij de parochie en vertelt hoe de dierenzegening in een grote behoefte voorziet: 'Ook niet-katholieke mensen komen er voor naar de kerk met hun dieren. Meestal zijn er zo'n zestig dieren, meest honden, maar ook wel katten, hamsters en konijnen. We hebben ook wel eens wandelende takken gehad, vissen in een kom en kanariepietjes.'

'Omdat we niet verzeild willen raken in een gewoonte zonder diepere betekenis, hebben we de afgelopen jaren mensen die iets met dieren hebben, uitgenodigd om te komen vertellen. In 2011 bijvoorbeeld iemand met een blindengeleidehond, zij heeft verteld over het belang van haar hond voor haar dagelijks leven. In 2012 jaar hadden we Marijke Helwegen, die op een zeer bevlogen manier heeft verteld over dieren, over wat wij hun aandoen in de bio-industrie en over onze zorg voor de schepping. Het was veel drukker dan anders!'

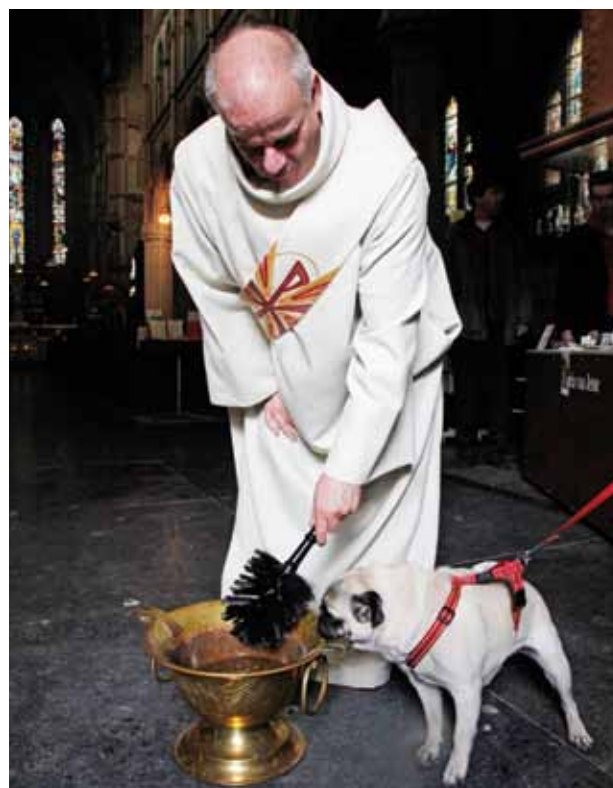
De kinderliedjes over dieren worden anno nu niet meer gezongen, wel komt het steeds vaker voor dat mensen ter nagedachtenis een kaarsje branden voor een overleden dier en foto's leggen bij het beeld van de Heilige Franciscus van Assisi. Want hoe we ook denken over de verering van heiligen, wat er ook waar is van de verhalen over het leven van Franciscus, hij is en blijft onze grote inspiratiebron als het gaat om onze liefde voor het dier.

Dieren vertroetelen

Liefde voor het dier is vooral te voelen binnen de gezinnen van dierenliefhebbers. Dat kunnen gezinnen met kinderen zijn, maar ook van alleenstaanden, voor wie het huisdier een kameraad is die veel gezelligheid brengt. Wat betekent diierendag voor hen? De familie de Bruijn uit Tilburg besteedt elk jaar veel aandacht aan diierendag: 'Wij beschouwen het zo'n beetje als de verjaardag van onze hond, poezen, cavia's, konijnen en parkiet. Het hele gezin viert feest. Niet alleen krijgen de dieren iets lekkers, ook de kinderen mogen kiezen wat wij eten en er is taart met een kaarsje voor elk dier. Vorig jaar hebben wij ook 'Lang zullen ze leven' gezongen. Diierendag is voor ons niet alleen een dag voor de dieren, maar een dag voor het hele gezin. Het bindt ons als gezin en geeft kleur aan het leven.'

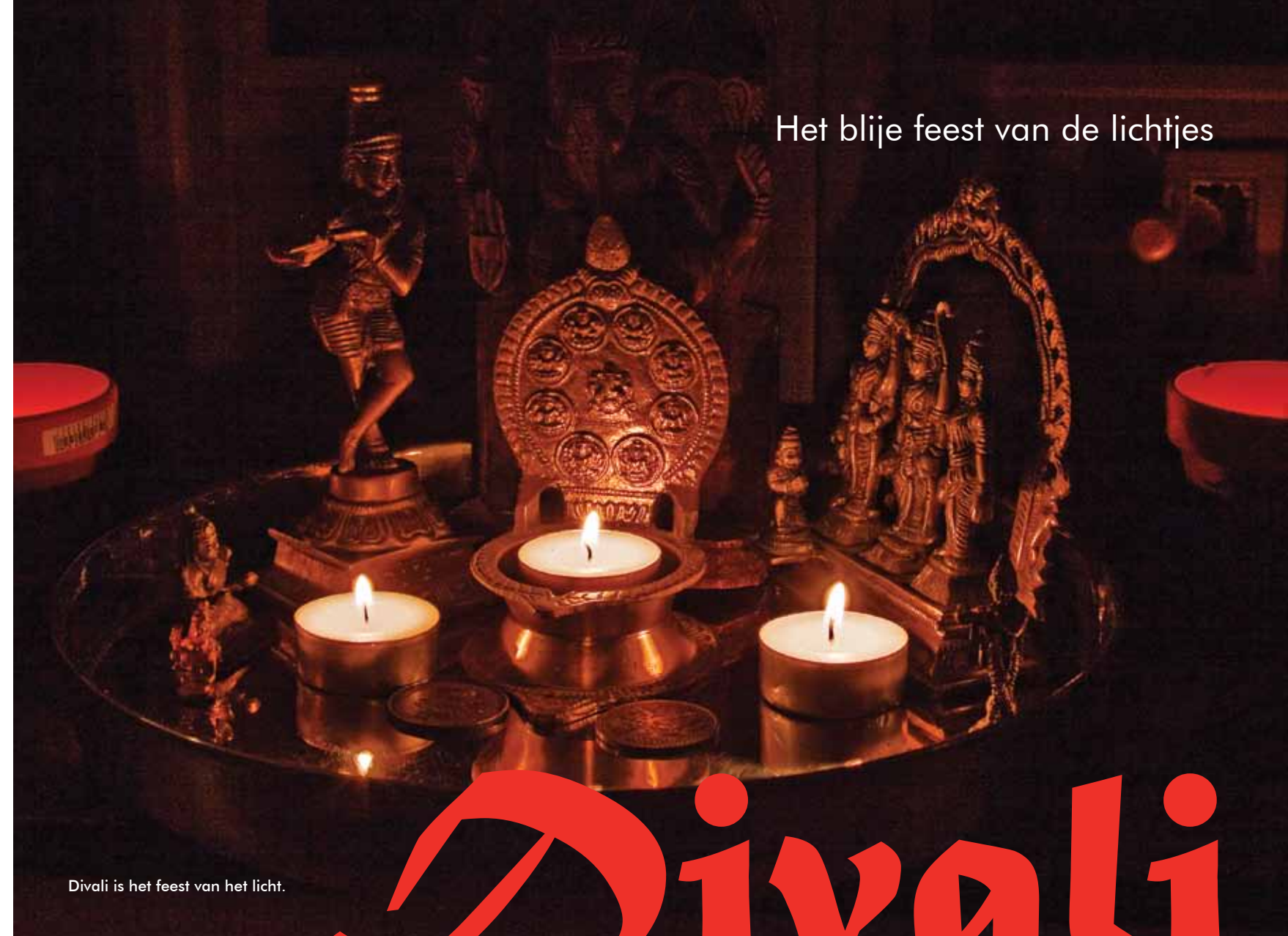

Dieren zijn onze huisgenoten geworden. Als ze overlijden geven wij ze een heuse begrafenis.

Op diierendag kunnen baasjes hun huisdier laten zegenen in de kerk.

Het blijfeest van de lichtjes

Divali is het feest van het licht.

Divali

Shubh Divali, klinkt het overal voordat mensen naar huis gaan na de lampionop-tocht: 'Gelukkig Lichtjesfeest'. Er heerst een vrolijke stemming, het was goed om met elkaar Divali voor te bereiden door zelf met een lichtje door de donkere avond te lopen. Het woord divali, ook wel diwali of deepavali, komt uit het Sanskriet en betekent 'een rij van lampjes'.

Divali is een religieus feest dat overal ter wereld door hindoeïsten wordt gevierd. De datum is ieder jaar anders en is afhankelijk van de hindoeïstische kalender. Het feest vindt plaats in de donkerste nacht van de nieuwe maan, tussen half oktober en half november, wanneer de nachten weer langer worden.

Bij Divali wordt het licht verwelkomd, waarbij de overwinning van het licht op de duisternis centraal staat. Licht is een universeel symbool van het goede dat het kwade overwint. Het is een oerbron van leven, een bestaansvoor-

waarde voor de mensen. Het draagt een scheppende kracht in zich en wordt altijd geassocieerd met hoop. Vuur heeft een reinigende werking, vuur verlicht en geeft warmte. Daartegenover staat de duisternis, als symbool van het kwaad.

Godin van het licht

Het hindoeïsme kent meerdere goden. Bij Divali wordt er één in het bijzonder vereerd: de godin Lakshmi, godin van het licht, van de schoonheid, de rijkdom, van het succes en de voorspoed. Het gaat overigens niet alleen om

de materie, het gaat ook om spirituele rijkdom. Lakshmi wordt wel 'moeder van het universum' genoemd. Haar afbeelding is in ontelbare huizen, winkels en kantoren te vinden. Zij wordt meestal geportretteerd met symbolische voorwerpen in haar handen, zoals een diya (olielampje), een lotusbloem of gouden munten. De lotusbloem is een krachtig symbool voor innerlijke kracht, doordat zij groeit in morsig water en laat zien dat er zelfs uit water en modder iets prachtigs kan groeien. Ook in de donkerste dagen is er licht, is er een uitweg.

TEKST Jolly van der Velden
FOTO'S Jolly van der Velden,
Amar Soekhlal

Eenheid van de familie

Divali is vooral een feest dat thuis wordt gevierd met de familie. Als de schemering invalt wordt het hele huis verlicht met kleine olielampjes, diya's.

Dit zijn kleine aarden potjes van gebakken klei, gevuld met geklaarde boter (*ghee*) en een katoenen pit of een rolletje watten als lont. De geur verspreidt zich door de hele woning, want de diya's staan in alle kamers. Lakshmi moet door al die lichtjes het huis goed kunnen vinden, maar ook het innerlijk van de mensen 'licht op'. Al eerder zijn de traditionele zoetigheden, *persad*, klaargemaakt, zoals *mahanbhok*, bolletjes van meel met suiker en melk, of zoete rijst met melk. In ieder geval staat er die dag geen vlees of vis op het menu, iedereen eet voor minstens één dag vegetarisch. Het drinken van alcohol past er ook niet bij. Men wil zo rein mogelijk zijn.

Alles draait om de eenheid van de familie. Ruzies worden bijgelegd, het is tijd voor een nieuw begin. Gezamenlijk wordt er gebeden en geofferd bij het altaar dat voor Lakshmi is klaargemaakt. Het offer kan bestaan uit een bloem, een vrucht of een kommetje met iets zoets dat bij haar altaar wordt gezet terwijl gezegd wordt: 'Dit offeren wij aan u.' Een offer kan ook een donatie zijn aan een goed doel. Er worden ook *bhajáns*, devotieele liederen, gezongen bij het altaar.

Een belangrijke voorbereiding op Divali is de grondige schoonmaak van het hele huis en de tuin. Een schoon huis wordt verondersteld mensen uit te nodigen om zich ook innerlijk te reinigen. Iedereen trekt zijn of haar mooiste kleren aan.

Saamhorigheid

Om precies zes uur, wanneer het donker wordt, worden de diya's aangestoken door de vrouw, niet door de man. Het is immers de dag van Lakshmi en de vrouw in het huis staat symbool voor haar, wordt zelfs als Lakshmi gezien.

Amar Soekhlal en Randjit Lachminarainsingh vieren hun hele leven al Divali. Dat is hun dierbaar en ze zetten de traditie voort, met name omdat het veel betekent voor het gezin en door de mooie, toegewijde sfeer die erdoor ontstaat.

Randjit: 'Een feest als Divali brengt het gezin bij elkaar en tot bezinning. We hebben allemaal ons werk, school, bezigheden en die avond ben je letterlijk alles samen aan het doen. Je steekt samen de diya's aan, je gaat samen bidden, samen eten. Het geeft saamhorigheid en dat gevoel is voor mij heel belangrijk.'

De straat op

'Het is niet de bedoeling dat je op de dag van Divali veel familie bezoekt,' zegt Amar. 'Je moet het binnen je gezin vieren met je gebeden. Toch is het op enig moment in Suriname begonnen dat er Divali-optochten werden gehouden. Ik denk ongeveer vijftig jaar geleden, als een reactie op het kerstfeest. Je moet dit soort dingen ook zien in de context van de multi-etnische samenleving. Als Kerstmis zo groots gevierd wordt, waarom

kunnen wij ons feest dan ook niet zo vieren, onder het mom van gelijke rechten? Het is een reactie, een bijeffect van integratie: wij willen dezelfde rechten als anderen. Dus toen Divali op een gegeven moment in Suriname zo groots werd gevierd dat men zijn huis uitging, heeft dat ook gevolgen gehad voor de viering hier in Nederland.

In Den Haag gebeurt het al langere tijd dat er optochten met fakkels of lampionen worden georganiseerd. De massaliteit ervan neemt nog steeds toe, er komen honderden mensen op af. Dat heeft alles te maken met identiteit. Een mens wil zich ergens herkend zien. Hoe goed je ook geïntegreerd bent, er is een kern die van jou is. Die komt soms in de verdrukking en daar wil je wat aan doen.'

Veranderende rituelen

Als religieuze traditie wordt Divali vijf dagen gevierd, maar dat gebeurt in de praktijk nog maar zelden. Bijna ieder gezin beperkt zich tot de avond van de derde dag, alleen streng-religieuze families vieren het drie tot vijf dagen.

Bij de viering van Divali speelt symboliek een grote rol. Net als bij andere van oorsprong religieuze feesten, vertegenwoordigt de symboliek dat wat heilig is. De kern van Divali

blijft door de tijd heen dezelfde, maar uiterlijk is de viering aan verandering onderhevig.

Bijvoorbeeld door invloeden vanuit de multiculturele samenleving, migraties en globalisering. In de laatste decennia zijn veel traditionele rituelen langzamerhand wat verschoven. Zowel Amar als Randjit geven aan dat die veranderingen hun beleving van Divali in tact hebben gelaten.

Amar: 'Bij mijn moeder werd een week voor Divali alle vlees en vis opgemaakt. Er stond zeven dagen voor, er mocht niets meer in de koelkast liggen. Alles moest op. Wat over was, werd aan de honden gegeven. Je ziet dat dit aan het verschuiven is. Op een gegeven moment werd het vier dagen en mocht je wel vlees in de koelkast hebben, al werd dat niet gegeten. Wij vieren het nu met een vriezer vol en de dag van tevoren zeggen we oké, nu even geen vlees en vis meer.'

Randjit: 'Drie, vier dagen van tevoren zijn we bezig het hele huis schoon te maken. Dat doen alle hindoestanen. Ik kan me nog herinneren dat we in Suriname, met die houten huizen, alle kiertjes moesten schoonmaken. Alles moest zo schoon en zuiver mogelijk zijn. Je was dagen bezig met de voorbereiding voor die ene dag, of die ene avond eigenlijk. Een letterlijke én een symbolische reiniging. De balans moet in evenwicht worden gebracht. Je maakt zowel de uiterlijke als de innerlijke balans in orde. Dat was vroeger zo en dat is nu nog zo.' Toch gaat het religieuze aspect langzamerhand verloren. Er wordt veel meer de nadruk gelegd op de eenheid in de familie.

In India worden er tegenwoordig cadeautjes gegeven, net zoals bij kerst. Dat is uit Amerika komen overwaaien.

Amar: 'Bij ons thuis wordt Kerstmis grootser gevierd dan Divali. Dat is echt een feest met cadeautjes, lootjes en een kerstboom. Dat verschilt niet met hoe dat in een gemiddeld ander Nederlands gezin gaat en dat gebeurt in veel andere hindoestaanse gezinnen precies zo. Daar komt nu hier in Nederland een reactie op: dat wat we met kerst doen, zouden we eigenlijk met Divali moeten doen.

Een ander facet daarvan is dat we vanuit de ondernemers hier in de stad met Divali bepaalde winkelstraten extra willen verlichten. Ook een beetje zoals in de kersttijd, maar dan met diya-achtige projecties. De stad is tenslotte ook van ons, we willen wel zichtbaar zijn.'

India, Suriname en Nederland

Het feest vindt zijn oorsprong in India, maar er zijn veel verschillen tussen de viering in India, in Suriname en in Nederland. In India wordt het heel massaal en uitbundig gevierd als een nieuwjaarsfeest met muziek en dans. De boekhouding wordt afgesloten, rekeningen worden vereffend en er wordt vuurwerk afgestoken. Ook sturen de mensen elkaar kaarten met goede wensen. In Suriname wordt het veel ingetogener gevierd, daar is het een toegewijd feest.

Randjit: 'In Suriname is het niet eens echt een feest, het is een samenzijn met de familie, het gezin bij elkaar. Een mooie sfeer met beschouwing op je eigen handelingen met betrekking

Lakshmi is de godin van het licht, van de schoonheid, de rijkdom, van het succes en de voorspoed.

In Den Haag wordt jaarlijks een Divali optocht met fakkels en lampionen gehouden.

Bij Divali staat de overwinning van het licht op de duisternis centraal.

tot goed en kwaad. Die reflectie moet er eigenlijk altijd zijn.'

'Er is een groot contrast met India', vervolgt Amar. 'Bij ons is het meer naar binnen gericht. Het lijkt hier in Nederland veel meer op hoe het in Suriname wordt gevierd, wij zijn tenslotte ook Surinamers, maar je kunt niet ontkennen dat er op Divali vuurwerk wordt afgestoken. Mijn zuster had dit jaar vuurwerk gekocht. Waarschijnlijk ook onder invloed van tv en films.'

Verhalen over het ontstaan

Divali is een eeuwenoud feest, daar is geen twijfel over mogelijk, maar over de ontstaans-geschiedenis er van bestaat geen eenduidigheid. Er zijn verschillende oorsprongverhalen. Die concurreren elkaar overigens niet, maar bestaan naast elkaar. Iemand die naar de *mandir*, het gebedshuis gaat, kan de verschillende versies na of naast elkaar horen.

Eén van de bekendste verhalen gaat over koning Satvan die de voorspelling krijgt dat hij zal worden gedood door een slang, tenzij hij zorgt dat zijn paleis en alle huizen van zijn onderdanen helemaal worden schoongemaakt en met lichtjes worden versierd. Hij gaf direct opdracht dat dit zou gebeuren. Door al die lichtjes schitterde het paleis alsof het van sterren was gemaakt. De slang die kwam om de koning te halen, vond dit zo'n geweldige ontvangst dat hij de koningin een wens liet uitspreken. 'Een lang leven voor mijn echtge-

noot,' zei ze. Waarop de slang zei: 'Ik weet niet of het lukt, maar ik zal zien wat ik kan doen bij Yama, de god van de dood.'

Hij nam de ziel van de koning mee naar het Rijk der Doden, waar het boek van het leven van de koning erbij werd gehaald. Er stond een nul op de bladzijde waar te lezen was hoeveel jaar de koning nog te leven had. Zonder dat iemand het merkte, zette de slang gauw een zeven voor de nul. Yama zag vervolgens dat de koning nog zeventig jaar te leven had en gaf direct opdracht de ziel terug te brengen naar het paleis. Daar ontwaakte koning Satvan uit zijn tijdelijke dood en leefde nog zeventig jaar. Het verhaal gaat dat sindsdien Divali wordt gevierd.

Een ander oorsprongverhaal gaat over Rama, die samen met zijn vrouw Sita na veertien jaar terugkeert uit ballingschap. Hij doodde een wrede koning en werd daarna zelf tot koning gekroond. Uit blijdschap over de overwinning van het goede op het kwade en ter verwelkoming van hun nieuwe koning staken de mensen op straat vreugdevuren aan en werden alle huizen versierd met lichtjes.

Overdracht naar de nieuwe generaties

Er lijken weinig knelpunten te zijn voor het voortbestaan van Divali. De viering is stevig ingebed in de hindoestaanse gemeenschap, de participatiegraad zou nagenoeg honderd procent zijn.

'Ik heb geen enkele keer gemerkt dat mijn kinderen er anders tegenaan kijken dan ikzelf,' zegt Randjit. 'Zij vonden en vinden het leuk.' 'In weinig gezinnen krijgen kinderen nog echt religieus onderricht,' vult Amar aan. 'Ik doe het op dezelfde manier als mijn ouders het deden en ik heb mijn vader ook weleens gevraagd: 'Hoe doe je dat en waarom?' Er vindt geen bewuste overdracht plaats, maar je ziet als kind hoe het gebeurt en dan gaat het eigenlijk vanzelf. Het is ook wat anders als je, zoals wij hier in Nederland, in een minderheidspositie zit. Dan ga je dingen bewuster beleven en je gaat daardoor meer op zoek naar de redenen waarom iets plaatsvindt.'

Trishna, de dochter van Randjit, zegt Divali samen met haar man op dezelfde manier te vieren zoals ze van huis uit gewend was. Er wordt als voorbereiding schoongemaakt en gekookt en aan het eind van de middag zitten ze samen klaar om de diya's aan te steken en te bidden. Over tien jaar hoopt zij Divali samen met haar gezin nog steeds op dezelfde manier te vieren. Zij wil de cultuur zeker doorgeven aan haar kinderen.

Randjit benadrukt dat hij nooit het gevoel heeft gehad dat dingen hem opgelegd zijn. 'Het gaat om de sfeer van eenheid en saamhorigheid. De cultuur die daarbij hoort gaat geruisloos door. Nee, er zijn helemaal geen zorgen over hoe we Divali in leven houden.'

Het oude jaar kan men uitknallen met vuurwerk, maar ook met carbidschieten. Op het platteland van het noorden en oosten van ons land leeft deze traditie meer dan ooit te voren. Tegen het lawaai kan gewoon vuurwerk niet op. Vooral jongens vinden het 'super tof' om flink te knallen met een oude melkbus.

FOTO Nationale Beeldbank

Bij het carbidschieten doe je wat carbid in een melkbus. Je maakt het carbid een beetje nat en sluit de bus af met de deksel. In de bus ontstaat een gas. Bij een gaatje in de bus wordt een vuurtje gehouden. Er ontstaat dan een explosie waarbij de deksel meters ver weg schiet. Sommigen knopen een touw van enkele meters aan de deksel en binden dat aan de bus vast, om al te ver wegschieten te voorkomen. Men kan zich voorstellen dat er best gevaarlijke situaties met een wegschietend deksel kunnen

ontstaan. Het gebeurt ook wel dat men pas bij daglicht de deksel terugvindt. Tegenwoordig wordt er soms een plastic bal als deksel gebruikt. Hoe groter de bus en hoe meer carbid, des te harder de knal. Hier en daar worden zelfs giertanks gebruikt.

De sterkte van de knal is ook afhankelijk van de tijd die er geweest is voor de gasvorming. Een juist timing is heel belangrijk. Er zijn dorpen waar bussen naast elkaar worden

opgesteld en het afschieten geregisseerd wordt. Het mooiste is dan natuurlijk dat de knallen met een vaste regelmaat achter elkaar komen.

Wedstrijden

In alle culturen kennen we het verschijnsel van flink lawaai om een periode uit te luiden en een nieuwe in te gaan. Carbidschieten is pas ontstaan in de eerste helft van de twintigste eeuw; toen kwamen er melkbussen en men kon toen gemakkelijk aan carbid komen. Carbid werd gebruikt voor fietsverlichting en de dorpsmeden hadden het nodig bij het lassen.

De traditie laat nog steeds een flinke groei zien. Tegenwoordig zijn de carbidschietwedstrijden op oudejaarsdag in de Achterhoek famous. Ook in andere regio's worden wedstrijden gehouden. In vriendengroepjes, met buurtgenoten of in ander verband wordt er aan deelgenomen. Er is haast geen dorp meer in het noorden en oosten van het land waar niet wordt geknald.

Het huis wordt verlicht met diya's. Dit zijn kleine aarden potjes van gebakken klei, gevuld met geklaarde boter (ghee) en een katoenen pit of een rolletje watten als lont.

Neem een abonnement op *Immaterieel Erfgoed*

Wilt u op de hoogte blijven van de ontwikkelingen op het gebied van immaterieel erfgoed?

Neem dan voor maar € 22,- een jaarabonnement op *Immaterieel Erfgoed*.

Geef uw abonnement op via immaterieelerfgoed@live.nl

Colofon

Immaterieel Erfgoed, jaargang 2, nummer 2 – 2013

Immaterieel Erfgoed is een uitgave van het Nederlands Centrum voor Volkscultuur en Immaterieel Erfgoed

Redactie en exploitatie:

Nederlands Centrum voor Volkscultuur en Immaterieel Erfgoed
F.C. Dondersstraat 1, 3572 JA Utrecht
tel: 030-2760244
email: immaterieelerfgoed@live.nl
www.volkscultuur.nl / www.traditie.nl

Redactie:

Ineke Strouken (hoofdredacteur), Elise Meier, Anneke Munnik, Saskia van Oostveen, Pieter van Rooij, Jos Wassink

Met dank aan Marcel Bergema, Ton Fischer, Addy Kayim, Albert van der Zeijden

Omslagfoto: Nationale Beeldbank
Opmaak: www.icarusontwerp.nl
Druk: www.libertas.nl

Nederlands Centrum voor
Volkscultuur en Immaterieel erfgoed

Immaterieel Erfgoed verschijnt vier keer per jaar. Een abonnement kost € 22,-. Opzegging van abonnementen moet uiterlijk op 1 december aan de administratie zijn doorgegeven.

© Nederlands Centrum voor Volkscultuur en Immaterieel Erfgoed

Niets uit deze uitgave mag worden overgenomen en/of vermenigvuldigd zonder schriftelijke toestemming van de uitgever. Wij hebben alle moeite gedaan om rechtshouders van copyright te achterhalen. Mochten er personen of instanties zijn die menen aanspraak te maken op bepaalde rechten, dan wordt hun vriendelijk verzocht contact op te nemen met de uitgever.

ISSN 2212-9707

HONDERD TRADITIES IN NEDERLAND

In de jaren zeventig zette Nederland massaal het verleden overboord. Het leek alsof de jongeren van die tijd zich vooral wilden richten op de toekomst. Toch hebben tradities veertig jaar later nog steeds een belangrijke functie, al hebben de meeste mensen dat niet meteen in de gaten. Maar als je ze vraagt wat voor hen belangrijke gebruiken zijn, staan ze al snel klaar met hun eigen lijstje van tradities.

Ineke Strouken heeft die vraag gesteld aan het Nederlandse publiek en heeft een boek samengesteld uit de uitkomsten van dat onderzoek: *DIT ZIJN WIJ. De honderd belangrijkste tradities van Nederland*. Van drop en een boterham met kaas, tot Sinterklaas en Suikerfeest, van beschuit met muisjes tot een biertje drinken. Tradities en gebruiken die zo vanzelfsprekend zijn dat ze tot de dagelijkse rituelen behoren. Nuttig of gezellig, ze vinden deze tradities belangrijk omdat ze hen verbinden, met elkaar, met hun woonplaats en met hun verleden. Ze ontleen er hun identiteit aan.

DIT ZIJN WIJ biedt een inzicht in het ontstaan, de ontwikkeling en de hedendaagse betekenis van honderd tradities. Het boek is een interessante ontdekkingsreis en vaak een feest van herkenning. Tradities om te beleven en te delen, niet om in een museum te verstopten, maar bruisend van het leven. Een rijk geïllustreerd handboek van 290 pagina's met informatie die iedereen zou moeten weten.

***DIT ZIJN WIJ* is te bestellen door € 17,50 (inclusief verzendkosten) over te maken op nummer 810806 ten name van het Nederlands Centrum voor Volkscultuur en Immaterieel Erfgoed in Utrecht onder vermelding van de titel.**

Immaterieel Erfgoed is het tijdschrift voor de immaterieel erfgoedsector. Het blad verschijnt vier keer per jaar en geeft informatie over immaterieel erfgoed en over het beleid dat hier uit voortvloeit. Het tijdschrift *Immaterieel Erfgoed* wordt uitgegeven door het Nederlands Centrum voor Volkscultuur en Immaterieel Erfgoed, het landelijk kennisinstituut voor immaterieel erfgoed.

Immaterieel erfgoed heeft te maken met de tradities die je van huis uit hebt meegekregen en die je deelt samen met anderen. Mensen, groepen en gemeenschappen ontlene er hun culturele identiteit aan. In 2003 heeft UNESCO een verdrag aangenomen, dat gericht is op de bescherming en versterking van het immaterieel erfgoed en het ondersteunen van de betrokken gemeenschappen in het doorgeven van hun erfgoed aan volgende generaties. De Nederlandse regering heeft dit UNESCO Verdrag ter Bescherming van het Immaterieel Cultureel Erfgoed in 2012 ondertekend. Een verplichting die uit het verdrag voortvloeit is dat elke lidstaat het immaterieel erfgoed binnen de eigen landgrenzen identificeert en documenteert door het aanleggen van een nationale inventaris.

Het Nederlands Centrum voor Volkscultuur en Immaterieel Erfgoed (VIE) is aangewezen om zorg te dragen voor de implementatie van het UNESCO Verdrag ter bescherming van het Immaterieel Cultureel Erfgoed.

F.C. Dondersstraat 1, 3572 JA Utrecht Telefoon 030 – 276 02 44
E-mail immaterieelerfgoed@live.nl Internet www.volkscultuur.nl

Nederlands Centrum voor
Volkscultuur en Immaterieel erfgoed

